

KATECHETICKÝ SLOVNÍČEK

Sestavil
Josef Hronek

L. P. 1935.

NAKLADATELSTVÍ KROPAČ & KUCHARSKÝ V PRAZE.

Poznámka. Potřeba slovníčku pedagogicko-katechetického je tím naléhavější, že dosud nemáme moderně psané katechetiky, která by si všímalala všech výsledků vědy pedagogické. Stále nové a nové výrazy cizí se objevují a katecheta marně se ohlíží po první informaci. To právě sleduje tento první pokus o slovníček, který kromě toho uvádí jména osob, které sice celou svou prací nejsou pedagogy a katechety, ale přece mají vztah tou či onou prací k náboženské výchově a pedagogice vůbec. Není sice slovníkem všech katolických literátů, pro omezené místo nebylo to ani možné, a také ani žádoucí, neboť jde o slovníček katechetský, pro jehož koncepci byl základní směrnici Lexikon der Pädagogik der Gegenwart (1930-1932) se zvláštním zřetelem k poměrům českým a k laickým katechetům. Přehled katolické theologie české byl podán v Manuále na rok 1985.

Zvláštní otisk z Manuále učitelů katol. nábož. ročník III.

Tiskl Československý Kompas, Praha-Smíchov, Pízeňská 79.

A

- A- ω** , alfa a ómega, první a poslední písmeno řecké abecedy; značí počátek a konec, nazývá se tak Bůh.
- Abaelard**, Petr (1079—1142), pověstný více romantickým životem než-li učeností, filosof — mírný realista.
- Abakus**, početní deska, pomocí a. učilo se počtům.
- Abraham**, původně Abrám = otec vznešený, Bůh změnil jméno Abrám v Abrahám = otec vznešený množství národů; patriarcha.
- Abrahamovo lůno**, obrazné pojmenování nebe jakožto místa klidů a odpočinku.
- Abraham a sancta Clara** (1644—1709), augustinián, proslulý populární vídeňský kazatel.
- Abrahamité**, náboženští blouznivci na Bydžovsku ve čtyřicátých letech XVIII. stol.
- Absalom**, třetí syn Davidův. Ve vzpouře proti otci poražen a na útěku Joabem zabit.
- Absence** (z lat.) nepřítomnost, zameškání, vynechání povinné přítomnosti.
- Absoluce** (z lat.) rozhřešení; 1. a. svátostná, rozhřešení, které udílí kněz ve svátosti pokání; 2. a. kanonická, rozvázání z pokut církevních; 3. a. generální uděluje se umírajícímu.
- Absolutní**, svrchovaný, dokonalý.
- Absolutorium**, vysvědčení o vykonaných studiích zbavení odpovědnosti.
- Abstinence**, zdržlivost, část církevního postu.
- Abstrakce**, odtažitost; abstraktní, odtažitý.
- Absurdní**, nerozumný, nepravdivý, nemyslitelný.
- Abulie**, oslabení vůle.
- Abusus**, zneužívání, zlořád.
- Accentus**, přízvuk.
- Accidens**, případek, případnost.
- „**Acerbo nimis**“, encyklika Pia X. z 25. dubna 1905 „de christiana doctrina tradenda“.

Acta Apostolicae Sedis, úřední věstník, v němž jsou prohlášovány církevní zákony (od r. 1909).

Acta martyrum, acta sanctorum, písemné záznamy o utrpení a smrti mučedníkův, též o životě svatých vůbec.

Actum, stalo se; a. u. s = actum ut supra ke konci listiny: stalo se, jak výše uvedeno.

Adaequátní, na roveň položený, přiměřený, úplný.

Adamité, 1. sekta husitská, jejíž původcem byl kněz tábořský Martin Houska; 2. náboženští blouznivci ve stol. XVIII. a XIX. ve východních Čechách.

Ad hominem, důkaz upravený podle stavu člověka.

Adjutum, příspěvek místo služného těm, kteří služného nemají.

Adler, Alfred (1870), vídeň. Pedagog, zakladatel individuální psychologie.

Ad maiorem Dei gloriam = A. M. D. G., k větší cti a slávě Boží, heslo sv. Ignáce a Tovaryšstva Ježíšova.

Adorace, klanění se.

Ad tempus, dočasně.

Advent, doba přípravy k výroční slavnosti Narození Páně, trvá 4 neděle.

Adventisté, protestantské sekty americké, očekávající brzký příchod Páně.

Aeneáš Silvius Piccolomini (1405—1464), jeden z nejvýtečnějších mužů XV. století, legát papežský dlící v Čechách r. 1451. Napsal: Pojednání o výchově dítek (1450) a latinskou pro nás důležitou kroniku českou (až do r. 1458), papežem pode jménem Pius II. (1458—1464).

Aesthetika, nauka o krásnu, jméno své dostala od B. Baumgartena (1750).

Aeternitas, věčnost.

Afasie, neschopnost dáti určitým představám příslušný slovní výraz.

Afekty, při vyučování ve škole nutno působiti na srdce žactva, aby city příznivé byly udržovány, síleny a vzdělávány, city škodlivé pak tlumeny.

Affektace, strojenost.

Agapy, hody lásky, k nimž zvláště majetnější křesťané přispívali.

Aggregace, přivtělení bratrstva k arcibratrstvu.

Agnosticismus, filosofický směr, který učí, že podstata věcí a dějstva jest nám nepoznatelna, že duch lidský vědecky nepoznává nic jiného, než co je smyslům přístupno. A. vylučuje Boha z oboru poznatelnosti a historického dění vůbec.

Akademie, 1. křesťanská v Praze zal. r. 1875, pěstuje vědu a umění v katol. duchu;

2. římské theologické, pro státní vědy a učiliště vznik mají v dobách kvetoucího humanismu, některé vznikly později;

3. velehradská, jež si vzala za úkol starati se o rozkvět bohovědné práce směřující k sjednocení církve západní a východní (od r. 1909);

4. duchovní česká zal. r. 1931 z odkazu prof. Ježka na podporu českého písemnictví v řadách kněžských;

5. věd a umění, zal. r. 1891 Hlávkou;

6. pedagogické v Praze, Brně, v Bratislavě pro vzdělání učitelů; přijímá abiturienty střed. škol.

Akkomodace, přizpůsobení.

Akroamatická, náslušná forma učebná, učitel přednáší a žák pouze poslouchá.

A latere, po boku, canonicus a latere, kanovník doprovázející biskupa.

Albert Veliký (1193—1280) theolog a filosof, který k nám uvedl Aristotela, učitel sv. Tomáše Aq.

Albigenští, sekta gnostická, zvaná podle Albi v jižní Francii.

Alcuin (753—804), z nejvýtečnějších mužů své doby, učitel a rádce Karla Vel. u jehož dvora řídil dvorní školu. Z jeho žáků vynikli Rhabanus Maurus, Valafriid Strabo a j.

Alexandrie, zal. r. 382 Alexandrem Vel. v dolním Egyptě, proslulá akademie a knihovna (700.000 knih).

Alexandrijský kodex, řecký rukopis ve 4 svazcích.

Alexandrijský překlad (Septuaginta), nejstarší řecký překlad Starého zákona z textu hebrejského, 72 učenci ve 72 dnech zhotovili překlad.

Alexandrijská škola katechetická, vysoká škola křesťanská, v níž posluchači hlouběji uváděni byli do pravdy víry. Z vynikajících učitelů byli Pantaenus, Klement Alex., Origenes a j.

Alfons Maria de Liguori 1696—1787) učitel církevní, zakladatel kongregace Nejsv. Vykupitele (redemptoristů), autor spisů asketických, dogmatických a morálních. Hlavní jeho dílo *Medulla theologiae moralis*.

Alleluja, chvalte Boha.

Alois z Gonzagy sv. (1568—1591) patron studující mládeže.

Alumnát, ústav pro výchovu a odborné vzdělání duchovního dorostu.

Ambit, otevřené klenuté loubí v přízemí budov klášterních, obklopující čtvercové nádvoří.

Ambitio, ctižádnost, nezřízené bažení po cti.

Ambrož, sv. biskup milánský, první ze čtyř velkých latinských učitelů církevních (340—397).

Amerling Karel Slavomil (1807—84) ředitel první české vzorné hlavní školy a učitelského ústavu, pražského v jehož čele stál 20 let, dnes ústav ten nese jeho jméno.

Amen, jako formule závěrečná „tak budiž“, kéž se tak stane, „staň se“.

de Amicis (Amičis) Edmondo (1846—1908), autor *Cuore-Srdce*, jsou to dějiny jednoho školního roku žáka III. obecné školy italské.

Amnesie, neschopnost vzpomenouti si na některá běžná slova.

Anachoreti, poustevníci, zakladatelem života poustevnického je sv. Pavel Poustevník (n. 228), zakladatelem společného života jejich je sv. Antonín (n. 251).

Analogický, obdobný; analogie, obdobnost.

Analytická rozborná metoda při vyučování náboženském, učitel rozkládá obsah představy ve znaky, ze kterých se tato skládá. Analýs lze však i nových představ nabývat, učitel postupuje od představ konkrétních k abstraktním,

- od zvláštních k obecným, od jednotlivých případů k obecnému pravidlu (indukce).
- Anarchisté**, přívrženci revolučního socialismu.
- Animismus**, názor, že duše je základem každého živého organismu; duše všech živočichů se dle a. liší pouze kvantitativně.
- Annáty**, církevní dávky Apoštolské Stolicí odváděné.
- Anniversarium**, výročí, výroční den.
- Anno**, roku, a. Domini, léta Páně, a. salutis, léta spásy.
- Annus discretionis**, věk rozeznávací
- Anomalie**, odchylka normálního stavu tělesného neb duševního.
- Anselm**, arcibiskup canterburský, „Otec scholastiky“, učitel církevní, theolog (1033—1109). Vychází ze zásady: Credo ut intelligam“.
- Anthropologie**, nauka o člověku.
- Anthrópos zóon politykon**, (řec.), člověk je tvor společenský, výrok Aristotelův (v. t.).
- Antiochijská škola**, zakladatel Lucian (r. 312). Z této školy vynikli Diodor Tarsský, Evagrius, Theodor Mopsvestijský, Jan Zlatoústý, Nestorius a j.
- Antipathie**, odpor, nelibost k osobám nebo věcem.
- Antitrinitáři**, bludaři, kteří popírají článek víry o Nejsvětější Trojici a učí jednoosobnosti v Bohu.
- Antoniano Silvio** (1540—1603), sekretář sv. Karla Bor., kardinál. Sp.: O křesťanském vychování dětí.
- Apathie**, necitelnost, netečnost.
- Apodiktický**, dokázaný, smutný, samozřejmý.
- Apokryfy**, knihy, které formou, obsahem i tituly se vydávaly za knihy inspirované, ač jimi nejsou.
- Apostasia**, odpadlictví, kterého se dopouští křesťan, když zcela od své víry odstupuje.
- Apotheosa**, zbožnění.
- Appercepce**, osvojování představ.
- Approbace knih** (imprimatur), písemné dovolení, že kniha uveřejniti se může.

Apsida, polokruhový závěr basiliky.

Aquaviva Claudius (r. 1580), pátý generál řádu T. J. upravil proslulý studijní plán škol jesuitských.

Aristoteles (384—322 př. Kr.), ze Stageiry, řec. filosof, největší systematik starověku, žák Platónův, zakladatel logiky, věnoval problémům pedagogickým pozornost ve své Politice (v Kniže IV. a V.). U něho má výchova především ráz sociální — *δηθρωπος ζθθον πολιτικόν* — a má býti normována s t á t e m, při tom však vykazuje rodině náležitě místo v organizaci výchovy. Filosofie A. se stala základem středověké filosofie křesťanské.

Arnošt z Pardubic (1297—1364), první arcibiskup pražský (1344), pečoval nejen o rozkvět církve v Čechách, ale také o vyučování náboženské.

Associace, sdružení.

Augustin Aurelius sv. (354—430), biskup, jest jedním z nejučenějších otců církevních, má velké zásluhy i na poli křesťanské výchovy. Spisy: *De magistro* (o učiteli) a *De catechizandis rudibus* (o vyučování nevědomých v náboženství) v kterémžto díle podává praktický i teoretický návod katechese. Žáci vedeni buďte nasloucháním k víře, věrou k naději a nadějí k lásce. Tak se stal zakladatelem katechetiky.

Augustin Bedřich (1885) prof., autor moderních učebnic náboženských.

B

Babylonismus (otázka: Babel a bible) tvrdí, že Israelité převzali náboženství od Babyloňanů a že všechen duchovní život Izraelitů neubráníl se vlivu babylonskému. Israelité šli však svou samostatnou cestou, monotheismus israelský není spekulací nabytý, nýbrž historicky daný, mající vliv na praktický život náboženský.

Babylonská věž a zmatení jazyků. Bůh mezi těmi, kteří svorně začali stavbu, náhle přivodil různost jazyků, která měla za následek rozptýlení lidstva.

- Bacon** (vysl. Békn) z Verulamů František (1561—1626), angl. filosof, zakladatel moderní filosofie naturalistické a empirické, postihl vady současné výchovy a usiloval jí dáti nový základ a nový směr.
- Bacchanti**, ve středověku byli to toulaví studenti.
- Bajus** Michal (r. 1589), theolog belgický, předchůdce jansenismu.
- Bain** (vysl. Bén) Alexander (1818—1903), prof. logiky. Sp. Pedagogika jakožto věda, nejdůležitější kniha v anglické literatuře pedagogické 19. stol.
- Bakalář**, nejnižší stupeň akademických hodností na středověkých universitách. B. stávali se učitelé škol partikulárních.
- Bakule**, František (1877), organisoval výchovu zmrzačených dětí (B-ův ústav), jeho metody výchovné vzbudily pozornost ciziny.
- Balmes**, Jaime Luciano (1810—1849), slavný španělský apologeta, filosof a publicista.
- Balsám**, vonná pryskyřičná hmota vytékající z balsamovníku, v liturgii jest b. spolu s olejem olivovým součástí křížma.
- Bambino**, dětátko, il santo, soška božského Jezulátka v řím. kostele Ara Coeli.
- Bañez** Dominik (1528—1604), tvůrce systému bohoslovného, že milost pomáhající předchází svobodný úkon vůle, jejíž fysickou nutností a jistotně k jednání určuje.
- Baptismus**, křest.
- Baptisté**, sekta, která zavrhuje křest nemluvnat a křtí dospělé ponořováním do vody.
- Baptisterium**, křestní kaple.
- Baratová** Magdalena Žofie (1779—1865), zakladatelka kongregace nejsv. Srdce Páně („Dames du sacré Coeur“).
- Barbarič** Petr (1874—1897), věrný následovník sv. Aloisa.
- Barbarismus**, nedostatek civilisace.
- Bar-Kochba** (syn hvězdy), vůdce židovského povstání proti Římanům r. 132—135 po Kr.

- Barlaam a Josafat**, oblíbený křesťanský román středověký, syn pohanského krále indického J. poustevníkem B. obrácen na víru křesťanskou.
- Barnabité**, kongregace řeholních kleriků, zvané též Pavláni. R. 1627 uvedeni k sv. Benediktu na Hradčanech. Kolej jejich tu zrušena a 1792 odevzdána karmelitkám.
- Bárta**, Šimon (1864), biskup českobudějovický, předseda Svazu čes. katol. ústavů vychov. a vzděl. (zal. r. 1931).
- Bartolomějská noc** z 23. na 24. srpna 1572, v níž návodem Kateřiny Medicejské byli vražděni hugenoti v Paříži přišedší na svatbu Jindřicha IV. s Markétou z Valois z důvodů politických; činiti za to zodpovědným náboženství katolické nebo Sv. stoliči jest neodůvodněné.
- Bartoš**, Augustin (1888), filantrop. pedagog, řed. Jedličkova ústavu pro děti zmrzačené. Sp.: Škola a práce; Cestou k životu.
- Beauvais-ský Vincenc** (Vincentius Belovacensis, 1190—1260), vychovatel synů Ludvíka IX. Sp. De institutione filiorum regalium seu nobilium (Výchova synů královských).
- Basedow**, Joh. Bernh. (1724—90), něm. pedagog, zakladatel bezkonfesijního filantropismu ve škole. Sp.: Methodenbuch; Elementarwerk.
- Basil Vel.** (330—379), autor spisu „Slovo k jinochům“, v němž vykládá, která mají jinosti kriticky čísti pohanské spisovatele.
- Bathybius Haeckelii** nazval Huxley r. 1857 slizovitou hmotu a prohlásil ji za nejnižšího prvoka, ale ukázalo se, že je to hlen z odumřelých foraminifer.
- Beán** (beanus), student na universitu nově vstoupivší.
- Beatifikace**, prohlášení sv. Stolice, že některý sluha Boží jako ctihodný může býti uctíván.
- Beckovský**, Jan Frant. (1658—1725), křižovník, napsal „Poselkyni starých příběhů českých“.
- Beda Ctihodný** O. S. B. (674—735), slavný dějepisec anglický a církevní učitel.

Behaviorismus, studium chování a pohybů, podle nichž se soudí psychický pochod; psychologie, která vychází z pozorování chování, slove p. behavioristickou (z angl. behaviour — čti bi-heivier — chování), zal. J. Watsonem, u nás pěstuje V. Příhoda.

Bechtěrev, Vladimír Michailovič (1857—1927), rus. psycholog, zakladatel reflexologie, kterýžto výraz naznačuje, že duševní pochody jsou reflexe, t. j. pochody jedné společné biologické řady.

Bělohávek, Václav (1870), křížovník, překladatel Calderona, spisovatel. Sp.: Po prvé k Pánu.

Bellarmín, Robert (1542—1621), filosof, autor katechismu.

Benda, Antonín (1868), katechetický pracovník; dlouholetý předseda Spolku čes. katechetů.

Benediktinské školství. Zakladatel řádu a kláštera monte-kasinského Benedikt z Nursie (480—543) staral se též o školství. Z řádových učitelů záhy vynikli: Boethius (z. 525), Cassiodor (z. 576), Isidor ze Sevilly († 636) a to jak v triviu (grammatika, dialektika, rhorika), tak i v quadriviu (aritmetika, geometrie, musika, astronomie). Z dalších vynikajících pedagogů jest zejména Alkuin, Hrabanus Maurus, Wallafrieb Strabo. Nejslavnější jejich školy byly ve Fuldě v Německu, v Lyoně, Toursu, Paříži, Clugny ve Francii, v Salcburku v Rakousích a ve sv. Havlu ve Švýcařích. Do Čech uvedeni sv. Vojtěchem 998 a usadili se v Břevnově.

Beneš, Eduard (1884), státník, spoluzakladatel ČSR., prof. sociologie.

Beneš, Jaroslav (1892), univ. prof., český tomista. Sp.: Psychoanalyse (1920); René Descartes či Tomáš Aq.? (1935).

Beneficium, v církevním právu; obročí, důchod spojený s vykonáváním úřadu.

Beran Josef (1888), univ. prof., pastoralista a liturgista. Sp.: Psychologie a zpovědnice.

Bergson, Henri (1859), franc. filosof. Évolution creatrice (1907).

- Biblia pauperum**, bible chudých, neučených, jsou to rukopisy, tisky, nástěnné malby, které ve 34—50 obrazech znázorňují hlavní výjevy Nového zákona, k nimž připojen jest starozákonní předobraz (cyklus maleb v kl. Emauzském).
- Biblická dějeprava**, a) výbor z dějin biblických pro národní školy; b) zvláštní obor učebný, který jest prvním a velmi důležitým předmětem katechetického vyučování.
- Biblický institut**, ústav, který r. 1909 založil Pius X. v Římě, aby tu vzdělávání byli profesori pro biblická studia.
- Binace**, sloužení dvou mší sv. týměž knězem téhož dne.
- Binet**, Alfred (1857—1911), franc. filosof a psycholog, zakladatel experimentální psychologie a psychologie dítěte, zavedl testy.
- Biologická pedagogika** má za úkol studovati vztahy mezi jevy biologickými a pochody výchovy (viz Chlup, Pedagogika, 152).
- Bitnar**, Vilém (1874), katol. básník a bibliograf český, badatel v barokové literatuře.
- Bláha**, Arnošt In. (1879), čes. sociolog, filosof a pedagog. Sp.: Sociologie dětství.
- Blanda**, Frant. Xav. (1838—1917), ředitel stát. učitel. ústavu, kanovník u Všech svatých, razil novou cestu vyučování náboženskému. Sp.: Pastorálka ve škole.
- Bodinus**, Eliáš, napsal Didaktiku, která byla podnětem Komenskému k sepsání podobného díla.
- Bojovníci Boží**, životopisy svatých, blahoslavených a ctihod. služeb. Božích. vyd. V. Kronus.
- Bolland**, Jan T. J. (1596—1665), autor velikého díla životů svatých „Acta sanctorum“, v něm pokračovali jeho následovníci.
- Bolzano**, Bernard (1781—1840), theolog, filosof a matematik, zakladatel fenomenologické metody. Sp.: Erbauungsreden für Akademiker.
- Bonaventura** (1221—1274), církevní učitel, generál řádu menších bratří, kardinál.
- Bonifanti** (boni infantes), hoši, kteří zpívali v chóru biskupském.

Book of Common Prayer, úřední liturgická kniha anglikánská.

Bopp, Linus (1887), univ. prof. ve Freiburgu i. Br., pastoralista a pedagog. Z rozsáhlé práce literární zvláště: *Das Jugenalter u. sein Sinn* (1927).

Bosco, Jan (1815—1888), zakladatel Salesiánů a apoštol opuštěné mládeže.

Bossuet, Jaques Bénique (1627—1704), franc. theolog, kazatel a církevní politik za Ludvíka XIV., biskup meauxský.

Bougaud, Louis (1824—1888), biskup lavalský, kazatel, apologeta a hagiolog.

Bourdaloue, Ludvík, T. J. (1632—1704), nejznamenitější kazatel své doby.

Bouška, Sigismund (1867), benediktin, básník, malíř a překladatel. Pro katech. spis: *Děti*.

Brachylogie, stručný, výpustkový způsob mluvy.

Braille (Braj), Ludvík (1809—1852), franc. slepec a původce slepeckého písma.

Braito, Silvestr (1898), dominikán, prof. a red. čas. Na hlubinu, vynikající kazatel a hom. spisovatel, všímá si otázek výchovných.

Bratři Páně, o nichž se v Písmě sv. mluví, jsou synové Alféovi a Marie, příbuzné Panny Marie, a tedy blízcí příbuzní Pána Ježíše.

Bratři škol křesťanských (*frères des écoles chrétiennes*), zal. r. 1680 Janem de la Salle (1651—1719) za účelem výchovy a vyučování křesťanské mládeže. První soustavně pěstovali na svých školách realie a mateřský jazyk, přihlíželi k potřebám praktického života, první učili i řemeslům a ručním pracím, první věnovali se výchově opuštěné a zanedbané mládeže, zakládali učitelské ústavy a reálky.

Brentano, Fr. (1838—1917), univ. profesor ve Vídni, do r. 1878 byl katol. theolog, pak aposto-soval, stoupenec aristotelismu a psychologismu, zaklad. rak. filosof. školy.

Brynych, Ed. Jan (1846—1902), profesor pastora-lky, katechetiky a pedagog. v Hradci Králové od r. 1892 tamějším biskupem. Sp.: *Soustav-*

ná katechetická kázání (1890); Soustavná liturgická kázání (1892); Mešní a ooraďní kniha: Oltář (1896).

Budhismus, orientální náboženství, jehož původcem jest Buddha, rod. jménem Gautama z rodu Sakya (n. 560 př. Kr.).

Bühler, Karel (1879), univ. prof. ve Vídni, psycholog.

Bühlerová, Charlotte Berta (1893), univ. prof. ve Vídni, pracuje v pedopsychologii.

Bureš, Karel (1894), prof. náb., spolupracovník Vychov. listů v otázkách školských, hom. spisovatel. Sp.: Čiňme pokání (1927); Promluvy májové (1928).

Buzek, Kamil (1874), ministerský rada, odbor. spisovatel v oboru práv. organizace školství. Sp.: Úvod do práv. organizace nár. školství v RČS.; Úvod do studia práv. org. nár. škol.

Bydžovský, Bohumil (1880), univ. prof., matematik, předseda reformní komise při min. školství, autor návrhu zákona na reformu střed. školy.

C

Caeremonie, obřady.

Caerularius, Michal, patriarcha cařhradský 1043 až 1059, původce rozkolu církve řecké od církve latinské.

Caesaropapismus, císař je zároveň nejvyšší hlavou církve ve svém území.

Calvin (Kalvín, 1509—64), francouzsko-švýcarský reformátor.

Campe, Joachim H. (1746—1818), filantropický pedagog. Sp.: Revisionswerk.

Canisius (Kanisius, de Hondt, 1521—97), Petr, T. J., první německý jezuita, druhý apoštol Německa, uvedl r. 1556 Jesuity do Prahy, autor katechismu, jenž již za jeho života byl dvěstěkrát vydán a do 12 evropských jazyků přeložen.

Canon (kanon), pravidlo; c. biskupský, bohoslužebná kniha; c. mešní, nejpřednější část mše sv.; c. biblický, sbírka inspirovaných knih

biblických; c. v církevním právu je předpis, zákon.

Cartesius, viz Descartes.

Censura církevní, kárný prostředek, jímž církev odpírá provinivším se a neposlušnému křesťanu účast na některých duchovních statečích, za tím účelem, aby se polepšil.

Censura knih, zda kniha není závadná po stránce víry nebo mravů.

Cestné učitelů náboženství do přespolních škol, vzdálených alespoň 1-5 km od řádného bydliště učitele náboženství, činí 2 Kč za každý km cesty tam i zpět vykonané.

Cibulka, Josef (1886), univ. prof. křesťanské archeologie a dějin církevního umění, žák Wickhofův a Maxe Dvořáka. Sp.: Starokřesťanské ikonografie, zobrazování Ukřižovaného (1924); Václavova rotunda sv. Víta (1933).

Cínek, František (1888), univ. prof. v Olomouci. Sp.: Mše sv. v pořadí církev. roku.

Církev a škola. Poměr mezi církví a školou upraven v ČSR zákonem z 25. května 1868, čís. 48 bývalého ř. z., jímž vydána pravidla o postavení školy k církvi.

Církevní Otcové, církevní spisovatelé staré doby, které církev jako takové pro čistou nauku a svatý život uznává.

Clairvoyance, jasnovidectví.

Claparède (Klapparéd), Eduard (1727), zástupce biologické psychologie dítěte.

Cluny (Klyni), slavný benediktinský klášter francouzský, zal. r. 909, ohnisko obrodného hnutí náboženského.

Cmíral, Adolf (1882), prof. st. konservatoře, hud. skladatel, pracuje v hudeb. výchově školské.

Cogito, ergo sum, myslím, tedy jsem (Descartesova zásada).

Comenius, viz Komenský J. A.

Compayré (Komperé), Gabriele (1843—1913), franc. pedagog.

Comte (Komt), Auguste (1798—1851), franc. filosof, zakladatel pozitivismu.

Conditio sine qua non, naprosto nutná podmínka.
Consequentia, důsledek.

Consensus, souhlas.

Coufal, Tomáš (1856), em. děkan, náboženský spisovatel.

Curriculum vitae, stručné vypsání vlastního života, zejména vzdělání, jako příloha k žádostem.

Croup, záškrť.

Cvičení náboženská (úkony), za náb. cv. jest pokládati veškeré bohoslužebné úkony a pobožnosti všech vyznání náboženských, pokud se konají mimo hodiny, přikázané nábož. vyučování podle schváleného rozvrhu hodin. Podle výnosu MŠO z 25. XI. 1918, č. 214, účast žáků při nich jest dobrovolná, třeba vystříhati se všelikého nátlaku pro účastenství v nich; dozor učitelstvu při úkonech těchto stává se dobrovolným. Jednotlivým žákům, kteří se chtějí zúčastniti pobožností konaných v čase vyučování, budiž dána příslušným třídním učitelem vyučovací dovolená, požádají-li o to rodiče věrohodným způsobem (výnos MŠO z 9. května 1919, č. 5.125). Viz též prováděcí nařízení k Malému školskému zákonu ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n. § 7.

Cvičná škola, obecná škola pětitřídní při učitelském ústavu.

Č

Čáda, Fr. (1865—1918), univ. prof., stoupenec Herbartův, zakladatel české pedopsychologie, nauka to o zkoumání dítěte.

Časopis katol. duchovenstva, zal. 1828 K. Vinařickým, odborný theologický časopis, po čas. Musea král. českého (zal. r. 1827) nejstarší časopis český.

Černocký, Karel (1879), český filosof a psycholog. Sp.: Úvod do psychologie (1917); Všeobecná psychologie (1919); Základy a záhady psychol. paralelismu (1920); Moderní psychologie (1935).

Černý, Jan (1871), kanovník, organisátor náboženské výchovy na Králové-Hradecku.

Čihák, Josef (1880), český theolog, pracuje též v pedagogice. Sp.: *Psychologie moderní pochybovačnosti náboženské* (1917); *Theologus I.: Organisaace studia bohosloveckého* (1917), redaktor Čas. katol. duchovenstva.

Činná škola žádá větší samočinnosti žactva ve všech předmětech.

Čtení, metody vyučování čtení jsou: 1. syntetická (slabikovací, hláskovací, metoda normálních slabik, fonetická, fonomimická), 2. analytická (metoda normálních slov, zapisovací a globální).

D

Dalcroze, Emil Jacques (1866), vídeň. tvůrce rytmického tělocviku.

Daltonism, barvoslepost, nerozeznávání barev (podle fys. Daltona).

Daltonský systém, samoučení žákovo zaved. Hel. Parkhurstová v Daltonu, ve státě Massachusetts r. 1920.

Darwin, Charles (1809—1882), zakladatel vývojové teorie, dle níž se vyvinulo živočišstvo a rostlinstvo ponenáhlým přirozeným výběrem, původ člověka odvozuje od opice.

Debilita, nejlehčí stupeň slabomyslnosti.

Decroly, Ovide, MUDr. (1871—1932), univ. prof., psycholog a pedagog, zakladatel ústavu pro děti abnormální v Bruselu. S dílem D. seznamuje A. Hamařideová: „Die Methode D.“ (1928).

Dědictví sv. Prokopa, instituce zal r. 1861 k vydávání theologických děl. Starostou je metropol. kanovník Dr. J. Čihák, náměstkem univ. prof. prelát Dr. Soldát, jednatelem spirituál A. L. Štříž, pokladníkem ředitel semináře prof. Dr. Beran, zapisovatelem univ. prof. Dr. Kadlec, revisory prelát Dr. Stanovský a Magre Boháč. Členský vklad 100 Kč (pro právnickou osobu 250 Kč).

Definice, výměr.

- Defoe** (vysl. Defó), Daniel (1661—1731), autor dobrodružného a při tom pravdivého románu Robinson Crusoe (vysl. Kruso — 1719).
- Deharbe, Josef** (1800—71), T. J., autor t. zv. Řezenského katechismu, jenž přeložen byl do 15 jazyků, též do češtiny.
- Deiktická**, ukazující forma učebná, jíž žákům poskytuje se možnost vlastními smysly poznávat, cokoli lze viděti, slyšeti, hmatati, čichati a chutnati.
- Deism**, pokládá rozum za pramen pravého náboženství, Bůh je sice podle něho stvořitelem světa, ale nezasahuje již v jeho dění. Původcem deismu je Herbert z Cherbury (vysl. Čerböry).
- Demonstrace**, důkaz, podstatná část metody názorné.
- Dentice**, ozubování.
- Deprese**, stísněnost mysli.
- Dermatologie**, nauka o chorobách kožních.
- Descartes** (vysl. Dekart), René (Cartesius, 1596—1650), franc. filosof a matematik.
- Descendenční teorie**, nauka vývojová.
- Descoedresová**, Alice, odbor. znalkyně pomocného školství v Ženevě.
- Destruktivní**, ničivý, rozkladný.
- Dewey** (Đué), John (1859), amer. filosof, pragmatista a pedagog, hlásající bezkonfesijní školu. Jeho spisy znamenají vrchol pedagogické práce americké.
- Diagnostika**, rozpoznání choroby.
- Diesl**, Vilém (1888), prof. pastorální theologie a pedagogiky něm. university v Praze, autor vynikajících prací pedagogických, zejména střední školy se týkajících.
- Dlesterweg**, Friedr. Ad. (1790—1866), povznesl vzdělání učitelské. Sp.: Wegweiser zur Bildung deutscher Lehrer.
- Diferenční psychologie**, směr p., který zkoumá, čím, jak a proč se od sebe jednotlivci liší. Diference pak mohou býti intelektuální a povahové (charakterologie), věkové (dětská psycho-

logie), zkoumáním rozdílů typických, vzájemných vztahů, korelací se zabývá psychologie praktická (psychotechnika). Viz: W. Stern, *Die differentielle Psychologie* (1921³).

Dilthey, W. (1833—1912), něm. filosof a psycholog, zakladatel analytické psychologie.

Disman, Miroslav (1904), odbor. učitel, řídí Reformní početní sekci škol I. stupně.

„**Divini illius Magistri**,” encyklika Pia XI. ze dne 31. prosince 1929 o křesťanské výchově.

Dohalský, Antonín (1889), kancléř arcibiskupství praž., autor četných článků o náboženské výchově mládeže.

Driesch, Hans (1867), něm. biolog a zakladatel vitalismu.

Drtina, František (1861—1925), univ. prof. pedagogiky, pracoval na reformě střední školy.

Dvořák, Xaver (nar. 1858), vynikající básník katol., jenž jako profesor činně zúčastnil se četnými pracemi katechetického ruchu, je zároveň autorem několika učebnic.

Dvorník, František (1893), univ. prof. církevních dějin, vynikající byzantolog.

Dysfasie, porucha řeči.

Duchovní výsady těm, kteří vyučují náboženství nebo se jemu učí. Dekretem ze dne 12. března 1930 vzpomíná papežů Pia V. a Klementa XIII., kteří udělili odpustky těm, kteří náboženství vyučují, uděluje:

1. plnomocné odpustky všem i jednotlivým věřícím, kteří aspoň půl hodiny a ne méně než třetinu hodiny aspoň dvakrát za měsíc náboženství buď vyučují nebo se mu učí, které mohou získati dvakrát v témž měsíci, ve dny, které si sami zvolí, když vzbudí opravdovou lítost, z hříchů se vyzpovídají, svátost oltářní přijmou, do nějakého kostela neb veřejné kaple zavítají a tam na úmysl sv. Otce se pomodlí.

2. Neplnomocné odpustky 100 dní těm, kteří vzbudí dokonalou lítost tolikrát, kolikrát po

uvedenou dobu nauce křesťanské vyučují neb se učí.

Dunin Borkowski, hr. Zbyněk Stanislav (1864), T. J., něm. katol. theolog, filosof a pedagog.

Dupanloup (Düpanlu), Felix (1802—78), biskup orleánský, hlavní zastávce církevní školy proti škole světské, pro kterou bojoval Jan Macé (vysl. Mase; 1815—1894) a Felix Pécaut (vysl. Pekó; 1828—1898). Dupanloup napsal: *De l'éducation* (1850/62).

Dürr, Ernst (1878—1918), univ. prof. v Bernu. Sp.: *Einführung in die Pädagogik* (1908).

Dynamism, názor, který hledá podstatu jsoučna v silách.

Dynamometr, přístroj k měření tělesné síly.

E

Ebbinghaus, Hermann (1859—1909), něm. psycholog.

Eggersdorfer, F. X. (1879), prof. v Pasově, přední katol. theolog a pedagog.

Efektivní, skutečný.

Efemerní, jednodenní, pomíjející.

E. g., zkr. *exempli gratia*, na příklad.

Eltschkner, Antonín (1880), světící biskup pražský, člen zemské škol. rady, referent o školských otázkách na poradách čsl. Episkopatu.

Elyot, Thomas (1490—1546), angl. humanista. Ve spise *O vladaři* pojednává též o pedagogických otázkách.

Emil, pedagog. dílo J. J. Rousseaua z r. 1762, má 5 knih, z nichž 4 jednají o výchově Emilově a pátá o výchově Žofie, pozdější manželky Emilovy.

Endogenní, nitrorodý.

Enfant terrible, zlé dítě.

Encyklopedie pedagogická: 1. *Lexikon der Pädagogik* za hlavní spolupráce prof. O. Willmanna vydal Arnošt M. Roloff (Herder, 1913—17); 2. *Lexikon der Pädagogik der Gegenwart* vydal něm. institut pro vědeckou pedagogiku ze redakce doc. Jos. Spielera (Herder, 1932), obsáhl

současnou vědeckou práci katecheticko-pedagogickou.

Epée, Charles Michel (1742—89), franc. kněz, zal. r. 1770 ústav pro hluchoněmé v Paříži, vyučoval metodou posunkovou, zdokonalenou v metodu prstovou.

Ergograf, přístroj, kterým měřil Mosso práci a únavu.

Ernestinum, ústav pro slabomyslné, zal. r. 1781 Amerlingem, nyní v Budeničkách.

Erotematická forma vyučovací, tázací forma opakovací.

Experimentální pedagogika, experimenty (pokusy) nalézá nové úspěšné cesty výchovné.

Experimentální psychologie, pokusy zkoumá vliv vnějších jevů na duševní stav člověka.

Eudaimonismus, mravní směr prohlašující za dobré, t. j. mravné, to, co přináší štěstí, dělí se na:

1. hedonism, který pokládá za dobré to, co přináší rozkoš tělesnou nebo duševní (Epikur);

2. etika sympatie, dobré je jednání, které je řízeno soucítěním s jinými bytostmi (Shaftesbury — vysl. Šeftsböry —, Hunne, Smith);

3. utilism, dobré, co prospěšné všem (Bentham, vysl. Bendzm);

4. evolucionism žádá vývoje, který by přinesl všem blaho (Spencer, Wundt).

F

Farní školy (parochiální) zakládány byly ve středověku při farních kostelích, teprve říšský zákon školní (1869) zavedl název „škola obecná“.

Fechner, G. Th. (1801—1887), něm. fysik a psycholog, zakladatel psychofysiky a experimentální estetiky. Sp.: *Elemente der Psychophysik*, 1869.

Felbiger, Johann Ignaz von (1724—1788), opat v Zahaní, reformátor a organisátor rakouského školství obecného, autor „Obecného řádu školního“ z r. 1774. Sp.: *Methodenbuch; Vorlesungen über die Kunst zu katechisieren (1774)* činí

- F. zakladatelem metodiky vyučování nábožen. na škole obecné.
- Fénélon, Fr. de** (1651—1715), vychovatel na dvoře Ludvíka XIV., potomní arcibiskup v Cambrai, politický a pedagogický reformátor. Sp.: *Télémaque*, 1669; *Traité de l'éducation des filles*, 1687.
- Feriální kolonie**, žakovské osady o prázdninách.
- Ferry, Jules** (1832—93), franc. ministr vyuč., původce bezkonfesního vyučování ve Francii.
- Fiat, staň se.**
- Fichte, Joh. Gottl.** (1762—1814), něm. filosof romantický, hlasatel národní výchovy.
- Filantropinismus**, pedagogický směr, který povstal na základě myšlenek Rousseauových.
- Filkorn, Eugen** (1881), ředitel Svoradova, prof., pedagogický pracovník na Slovensku.
- Foerster, Friedrich Wilh.** (1869), vynikající současný pedagog něm. Sp.: *Jugendlehre*, 1904; *Schule u. Charakter* 1907; *Die Grundlagen der christlichen Pädagogik* (1913); *Politische Ethik* (1919); *Jugendseele, Jugendbewegung, Jugendziel* (1924).
- Foltynovský, Josef** (1880), univ. prof. v Olomouci. Sp.: *Duchovní řečnictví* (1932^a); *Liturgika* (1932).
- Francke, Aug. Herm.** (1663—1727), pedagog směru pietistického, zavedl do škol ruční práce.
- František Sales, sv.** († 1622), biskup, právník a bohoslovec, pečoval o vzdělání kleru. Sp.: *Instructio catechetica*.
- Freud, Sigm.** (1856), vídeň. prof. psychiatrie, původce psychanalýsy. Sp.: *Psychopathologie d. Alltagsleben* (1924¹⁰); *Über Psychoanalyse* (1924⁷); *Vorlesungen zur Einf. i. d. Psychoanalyse* (1922⁴); *D. Unbehagen in d. Kultur* (1929).
- Fric, Otakar** (1872), farář. Sp.: *Katechése pro 1. a 2. třídu obec. školy*.
- Fröbel, Friedrich W. A.** (1782—1852), přívrženec Pestalozziův, zakladatel mateřských školek. Sp.: *Menschenziehung* (1826).

Fuchs, Alfréd (1892), katol. spisovatel a publicista, překladatel církevn. hymnů.
Fundamentální theologie, základní nauka náboženská.

G

- Gaspari, Pietro (1852—1934)**, kardinál, státní sekretář, církevní právník, tvůrce nového církevního zákonníku, a diplomat, autor: *Catechismus catholicus*. G. katechismus je mimořádnou událostí ve vývoji katechismu, jest vpravdě katolickým — to jest pro celý svět — rámcovým k. pro jednotné katol. vzdělání dětí.
- Gatterer, Michael (1862)**, prof. morálky a katechetiky na univ. v Innsbrucku, představitel theologické pedagogiky, jesuita. Sp.: *Katechetik (1934⁴)*; *Erziehung zur Keuschheit (1927⁵)* a j.
- Genetická metoda vyučovací**, na základě starých představ součinností žákovou vyvinuje se učivo nové.
- Gerson, Jan (1363—1429)**, kancléř university pařížské. Sp.: *Tractatus de parvulis ad Christum trahendis* (O tom, jak vésti děti ke Kristu), v němž doporučuje učiteli trpělivost a laskavost, neboť jimi spíše žáky získá než-li trestem.
- Göttler, Josef (1874)**, ř. univ. prof. katechetiky a pedagogiky v Mnichově, vyšel ve svých pracích z Willmanna. Sp.: *System der Pädagogik im Umriss (1927⁴)*; *Geschichte der Pädagogik (1923³)*; *Religions- u. Moralpädagogik (1930²)*.
- Gruber, Augustin (0000)**, arcibiskup solnohradský, napsal výtečný komentář ke knize sv. Augustina, *De catechizandis rudibus (1830)*.

H

- Habitus**, trvalý návyk, pravidelný způsob chování, zručnost k nějaké činnosti.
- Haeckel, Ernst (1854—1919)**, něm. filosof směru naturalisticko-monistického.
- Hanák, Josef (1873)**, katechetický pracovník, přispívá do Vych. listů.

- Hänigswald, R.** (1875), něm. zástupce filosofické pedagogiky. Sp.: Über d. Grundlagen d. Pädagogik (1927).
- Hall (Hól), Gianville Stanley** (1846—1924), amer psycholog a pedagog.
- Hasner, Leopold v. Artha** (1818—1891), rak. ministr kultu a vyuč. v l. 1867—70, původce škol. zákonů ze dne 15. V. 1868 a 14. V. 1869.
- Hazuka, Václav** (1875), profesor semit. řeči a assyriologie Karlovy university.
- Hegel, Georg W. Friedr.** (1770—1831), něm. filosof, zakladatel absolutního idealismu ve filosofii.
- Heger, Jos.** (1885), univ. prof., organisátor extensí vysokoškolského studentstva.
- Hejčl, Jan** (1868—1935), univ. prof. v Olomouci, biblista, přeložil Písmo sv.
- Hellpach, W.** (1877), něm. psycholog a pedagog.
- Henricus de Isernia**, v l. 1270 založil v Praze gramatickou školu latinskou, první školu laickou v Čechách.
- Hendrich, Josef** (1888), univ. prof., český pedagog a komeniolog. Sp.: Filosofické proudy v současné pedagogice (1926).
- Herbart, Joh. Friedr.** (1776—1841), něm. filosof a pedagog, učinil z pedagogiky skutečnou vědu, měl veliký vliv i na české pracovníky (Lindnera, Lepaře, Durdíka a j.). Sp.: Allgemeine Pädagogik aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet (1806), Umriss paedagogischer Vorlesungen (1841). Cílem jeho výchovy jest etika a cestu udává psychologie.
- Herfort, Karel** (1871), prof. psychopathologie dětského věku.
- Heusler, Filip** (1859—1933), farář, homiletický spisovatel.
- Hlava, Karel** (1898), odb. učitel, pracuje o otázkách výchovy úchylné mládeže a v sociální péči o dítě. Sp.: Úvod do pedopathologie - nauka o výchově slabomyslných; Základy sociální péče o mládež.

Hlídká, theol. revue s bohatými rozhledy: náboženském, vědeckém a uměleckém, vychovatelském, hospodářsko-sociálním a politickým, zal. r. 1888, řídí Dr. Pavel Vychodil.

Hodegetika pedagogická, nauka o vedení.

Homogenní, stejnorodý.

Hoňková, Dominata (1887), sestra z řádu sv. Karla Bor., ředitelka slepecké školy na Hradčanech, autorka zkratkopisu písma Brailleova.

Hroch, Karel (1906), odb. učitel, pedagogický spisovatel.

Hronek, Josef (1890), docent katechetiky a pedag., prof. učitel. ústavu v Praze, pedagogický spisovatel, stoupenec Willmannův, autor moderních učebnic náboženských.

Hrudka, Václav (1874), historik umění a výtvar. referent.

Hubaldus, slavný mistr, který založil slávu školy lutyšské, působil též na první katedrální škole u sv. Víta v Praze v l. 1008—1018.

Hudec, Tomáš (1877), prof. Nov. zák. a vých. řečí v Brně, své studie píše do „Hlídky“.

Hugo a Sancto Victore (1096—1141), středověký filosof scholastický. Sp.: De eruditione didascalica (O výchově školské).

Hus, Jan (asi 1370—1415), z jeho prací sluší uvést zejména jeho Dcerku. Z drobnějších traktátů o výkladu víry vzešly husitské katechismy, na něž navazovaly i katechismy bratrské. V těchto však Hus není původní, nýbrž podléhá vlivu Viclefovu.

CH

Charakterologie, část diferenční psychologie, studující rozdíly a typy lidské povahy.

Chlumčanský, Václav Leopold (1749—1830), arcibiskup Pražský, zakládal školy, zejména reálku v Rakovnicích a Liberci.

Chlup, Otakar (1875), univ. profesor, zástupce experimentální pedagogiky v čes. vědě. Sp.: Mravní nemoci dětství (1908), Pamět (1918), Vývoj pedagog. idejí v novém věku (1925), Vy-

zkum duševních projevů u dětí méněschopných (1925), *Pedagogika* (1933).

Chorea, posunčina, tanec sv. Víta.

Christlich-pädagogische Blätter, měsíčník věnovaný vyučování náboženskému a péči o mládež, vydává vídeňský spolek katechetů.

Chronologický věk, věk fysický.

I

Identita, totožnost, rovnost.

Idiotie, blbost, duševní choroba.

Ignác z Loyoly (1491—1556), založil řád Tovaryšstva Ježíšova (*Societas Jesu*), který Pavel III. r. 1540 potvrzuje. Klement XIV. řád r. 1773 zrušil, ale Pius VII. r. 1814 znovu povolil. Ve školství získali si nedoceněné zásluhy. Studijní plán „*Ratio atque institutio studiorum S. J.*“ vydal čtvrtý generál řádový *Claudius Aquaviva* r. 1599. R. 1832 generál *Roothaan* prvotní plán modernisoval.

Illegální, protizákonný.

Iluse, sebeklam.

Imaginace, obrazivost, imaginární domnělý.

Imbecilita, těžší slabomyslnost.

Immoralita, nemravnost.

Imputovati, přičítati.

Incident, náhoda, zvláštní případ.

In continuo, nepřetržitě.

Indicie, příznaky podezření.

Indiferentní, nerozhodný, lhostejný.

Indolence, netečnost, líná lhostejnost.

Individualistická pedagogika, směr pedagogický, který žádá volného a plného rozvoje osobnosti a samostatnosti žákovy. Zástupci i. p. jsou *Hildebrand*, *Gurlitt*, *Otto*, *Pannwitz*, *Lehmann*, *Weber* a j.

Ingerence, vliv, účast.

Iniciativa, podnět, počín.

Inspirace, duševní vnuknutí.

„*In Dominico agro*“, encyklika *Klementa XIII.* ze dne 14. června 1761, připomíná, že nemá

jednotlivci ponecháno býti na vůli, čemu a jak chce učiti, nýbrž jedno pravidlo má všechny řídit, aby jako jedna je spásonosná víra, ve které všichni srovnávají se musí, tak také ve způsobu vyučování jednota všech má býti zachována.

Introspekce, sebezpozorování.

Irrelevantní, nerozhodující.

Jacotot (Žakoto), Jos. (1770—1840) vynalezl t. zv. universální metodu vyučovací.

James (Džejms), William (1842—1910), americký psycholog a filosof, zakladatel pragmatismu. Vrcholem introspektivní psychologie jsou jeho „Základy psychologie“.

Janet, Pierre (1857), francouzský lékař a filosof. Jako psycholog vynikl poznáním psychasthenie. Je předchůdcem a odpůrcem freudismu. Sp.: Psychologické léčení (přel. R. Souček, 1934).

Jansenisté, hnutí nazvané po zakladateli Corneliu Janseniovi (1585—1638).

Janua linguarum reservata (Brána jazyků otevřená), jazykový spis J. A. Komenského z r. 1631, 8.000 latinských slov v 1.000 větách, pracovaný podle Brány hibernské jesuity Vil. Bathea.

Jednoduchá frekvence, nedílné vyučování dopolední.

Josef Kalasanský (1556—1648), zakladatel školského řádu *Patres piarum scholarum* (piaristů) r. 1600, který pečoval o školy střední a nižší.

Judikatura, soudní pravomoc.

Juvenilní, mladistvý.

Jednotná škola I. stupně (obecná škola) pro žactvo od šestého do jedenáctého roku věku. Uskutečňuje nenáhlý přechod z mateřské školy, která je k jednotné škole I. stupně organicky připojena, a to v 1. a 2. škol. roce, v nichž místo rozvrhu hodin jednotlivých předmětů je vyměřena pouze vyučovací doba. Samostatně

se vyučuje teprve od 3. škol. roku. Vyučování má ráz činné školy, rozsah učebné látky je dán osnovami pro školy obecné.

Jednotná škola II. stupně (komenium) je určena pro žáky 11—15leté, jimž má poskytnouti vzdělání, jakého se jim dosud dostává na měšťanské nebo nižší střední škole. Diferenciace umožňuje žákovi rozhodnouti se buď pro směr technický nebo humanitní s větví klasickou (s latinou) nebo moderní (s francouzštinou). Studium na komeniu trvá 8 semestrů. Neprospěje-li žák v některém předměte, opakuje jen 1 semestr a opakuje jenom hodiny onoho předmětu, v němž neprospěl. Rozsah učiva a počet učebných předmětů na komeniu je přibližně stejný jako na měšťan. škole nebo nižší škole střední.

Jeřábek, Karel (1897), katecheta v Líšni u Brna (pseud. Lutislav), red. Hvězdy a Dětských besídek. Sp.: Chléb života a duše dítěte (1980); Život dítek Božích.

Jindra, Jan N. (1863—1930), prof. pastýřského bohosloví a katechetiky v Hradci Králové. Sp.: Katechetika (1904).

K

Karel Vel. (768—814), skrze své vyslance (missi dominici) pečoval o školní reformu po celé říši, založil dvorskou školu (schola palatica), školský jeho program obsahují jeho Epistulae de litteris colendis (786).

Kadlec, Karel (1886), univ. prof. mravovědy. Sp. Duševně úchylní a jich pastorage (1930).

Kádner, Otokar (1870), prof. pedagogiky na Karlově universitě v Praze. Sp.: Příspěvky k pedagogice experimentální (1916), Stručné dějiny pedagogiky (1918), Dějiny pedagogiky (1923—26), Základy obecné pedagogiky (1925), Vývoj a dnešní soustava školství (1929—1934). Není hned tak příkladu, aby profesor měl takový vliv na celé generace učitelů a profesorů jako Dr. Kádner.

- Kachník, Josef** (1859), univ. prof., katol. theolog
Z oboru pedagogiky napsal: Časové otázky pedagogické (1912), Lidské vášně a jich výchova (1916), Mravní charakter (1930).
- Kalvoda, František** (1868), býv. docent katechetiky v Brně. Sp.: Praktický výklad Malého a Středního katechismu (1900); přel. Spiragův katechismus.
- Kašpar, Josef** (1863), prof. nábož., autor moderních učebnic náboženských.
- Kašpar, Karel** (1870), arcibiskup pražský, primas český. Vedle prací z oboru církevního práva a dějin, popsal své cesty do Ameriky a Sv. země a vydal pro rodiče a děti přípravu k sv. zpovědi a sv. přijímání.
- Kategorický, bezvýjimečný.**
- Katechetická forma vyučovací, tázací, učitel se táže a žák odpovídá.**
- Katechetické školy, vysoké školy starokřesťanské, na př. v Alexandrii, Antiochii a j.**
- Katechetische Blätter, orgán mnichovského katechetického spolku.**
- Kausalita, příčinnost.**
- Kausální nexus, příčinný vztah.**
- Kaučký, Jan** (1886), prof. nábož. a charitativní pracovník.
- Keprta, Josef** (1881), v. odbor. rada min. škol., pracuje v oboru pedagogiky a didaktiky nár. školy.
- Keyová, Ellen** (1849—1926), švédská feministka, hlásala úctu k dětství.
- Kerschensteiner, Georg** (1854), univ. prof. v Mnichově, současný nejznámější pedagog a organisátor něm. školství. Sp.: Grundfragen der Schulorganisation; Der Begriff der staatsbürgerlichen Erziehung; Der Begriff der Arbeitsschule a j.
- Katechismus, kniha, ve které je krátce obsaženo učení katolickému náboženství. První k-mem nazval příruční knihu k vyučování náboženství M. Luther, ale autorem prvního katechismu nebyl, neboť 60 let před jeho k. (1529) bylo**

▼ Benátkách tištěno několik k. K. nebyla vlastně nová kniha, nýbrž tradicí církevní připravená učebnice. Ve středověku byly nejdůležitější tyto pomocné knihy: t. zv. k. Kerův z VIII. stol., vykládající Otčenáš a Věřím v Boha; Catechesis theodisca či t. zv. k. Weissenburský z IX. stol., který obsahuje Otčenáš, hlavní hříchy, symbolum, Gloria in excelsis; De institutione laicali biskupa orleánského Jonáše z IX. stol. o tom, co má člověk vědět, čeho se varovati a co činiti; Disputatio puerorum v otázkách a odpovědích od Alkuina; Jana Gersona Opusculum tripartitum a j.

Na základě církevní praxe sestaveny byly první katechismy více však pro kněze než pro lid. Teprve knihtisk způsobil obrat. Nejdůležitější jsou k. Petra Canisia a Roberta Bellarmina. Pro duchovní zůstal směrodatným Římský katechismus (Catechismus ad parochos) 1566. Katechismus Canisiův přepracoval jesuita Deharbe a po něm Linden, o jednotný katechismus se pokusil aspoň pro Německo Mönnichs, pro Itálii Pius X. a po něm kardinál P. Gasparri t. zv. katech. katol., u nás po katechismu pražském, Brynychové Oltáři, a k., který sestavila komise katechismová při spolku katechetů v Čechách (1920), zvláštní pozornosti zasluhuje Kubíčkův k., který zatlačuje katechismus, schválený na valné schůzi biskupů dne 9. dubna 1894.

V XIX. století vedle katechismu užívá se jako učebnice biblické dějepavy a na nižším stupni malé náboženské učebnice. Nejrozšířenější bibl. děj. jsou od Schustera (přel. Srdínko), Knechta, Panholzera (přel. Podlaha), Eckera, Bergmanna a j. U nás překlady z němčiny nahrazuje původní práce Kubíčkova: Biblické dějiny, Špalova dějepava a z malých učebnic je to Jedličkova Malá učebnice katolická (1921), Kubíčkova Katolická prvouka a Hronkova Cesta k Bohu.

Katechetika, nauka o výchově a vyučování náboženském. V prvotní církvi rozumělo se k vyučování základním pravdám náboženským. V přítomné době přestává být k. odvětvím pastýřského bohosloví, nýbrž samostatnou naukou, která aplikuje všeobecné zásady obecné pedagogiky a pedopsychologie na poli náboženské výchovy a vyučování.

Kristus je vzorem všech katechetů a vychovatelů. Vznešené pravdy podával přístupně všem i těm, kteří postrádali jakéhokoliv vzdělání. Po příkladu jeho si vedli apoštolové a jejich učedníci. Záhy bylo třeba samostatné instituce, tak vznikl v II. stol. katechumenát, křest udělován dospělým po přípravě v k. Křesťanství se však neobyčejně rozšiřovalo, křest dítek vešel v obyčej a tak ponenáhlu k. zanikl až začátkem středověku přestal.

Pro první dobu sestavena byla určitá pravidla vyuč. nábož. Jsou to Konstituce apoštolské (lib. VII., c. 39—41) a vzácné dílo sv. Augustina *De catechizandis rudibus*. Vedle toho se zachovaly některé katechese církevních Otců.

Ve středověku vykládalo se Věřím v Boha, Otčenáš, přikázání lásky s desaterem a ty svátosti, které přijímaly dítky. Od XIII. stol. přidáváno k tomu soustavné vykládání desatera s učením o ctnosti, o darech Ducha sv. a hříchích, později též blahoslavenství, skutky milosrdenství a o svátostech. Tím byl dán základ katechismu, jenž později ve spojení s biblickou dějepřpravou tvořil základní osnovu vyučování náboženského.

Ježto knih nebylo, pěstováno bylo vyučování názorné. K znázorňování dějů biblických užívalo se obrazů. Důležitou pomůckou byla t. zv. bible chudých, jesle, křížová cesta a duchovní hry náboženské. Časem přibylo spisů, které se obíraly vyučováním mládeže, tak zejména Gersonův spis *De parvulis ad Christum trahendis*.

Tridentinum má nesmírný význam i pro rozvoj k. zavedením katechismu a křesťanských cvičení. V důsledku katol. restaurace vznikly nové řády a bratrstva, jichž členové se věnovaly výhradně vyučování mládeže.

Nedostávalo se však metodických spisů. Nedostatek ten měly nahraditi instrukce pastoraální, jako na př. instrukce Eichstätska (1768). Teprve jesuita Frant. Neumeyr napsal první metodiku „Rhetorica catechetica, sive methodus practica doctrinam christianam ad aptum aetatis insigni cum animarum fructu explanandi“ (1766), v níž žádá při katechesi: předlohy výkladu, užití a nacvičení.

V novější době katech. hnutí rozvětвило se hned několika směry a to: Stieglitzem v Mnichově, bratry Pichlery ve Vídni a starší směr reprezentuje Gatterer T. J., v Solnohradě. Současně však vystupují Göttler, Mayer a u nás Kubíček, jako hlasatelé středního směru, více méně se opírajíce o Willmannovu tendenci pedagogica perennis.

O náboženské vzdělání mládeže i dospělých s velikou péčí se staral Pius X. V jeho šlépějích jde nynější sv. Otec Pius XI., z jehož činnosti zvláště připomínáme motu proprio „Orbem catholicum“ z 29. června 1928, jímž zřídil zvláštní úřad „Officium catechisticum“, pro vyučování a výchovu náboženskou, nádhernou encykliku „Divini illius Magistri“ z 31. prosince 1929 o křesťanské výchově, a právě za souhlasu jeho vydaný dekret posv. kongregace koncilu „Provido sane consilio“ z 12. ledna 1925, kterým zvláště se nařizuje a) ve farnosti sdružení křesťanské nauky a konání křesťanských cvičení; b) v diecési zřízení zvláštní diecéšní rady katechetické s právem dozoru na veškerou náboženskou výchovu a vyučování; c) pořádání „katechetského dne“ (u nás zavedeno již jako „školské neděle“).

Kindermann, Ferdinand ze Schulsteinu (1744—1801), biskup v Litoměřicích, upoutal na sebe

pozornost vzornou školou, kterou vedl jako farář v Kaplicích, r. 1775 povolán do zemské školní komise v Praze, otevřel pražskou normální školu a r. 1777 školu industriální.

Klasifikace se píše před koncem každého čtvrtletí do třídního výkazu. Znamku z mravů stanoví konference. V první třídě prospěch dětí za první čtvrtletí se třídí za všechny učební předměty, tudíž i za náboženství, společně jedinou známkou.

Klement, Metoděj (1889), benediktin, organisátor mládeže a zakladatel „Legio angelica“.

Klíma, Jiří Václav (1884), univ. docent, obírá se otázkami výchovy estetické a výchovy vůbec, předseda Reformního sboru pro nár. škol. ve V. Praze.

Knecht, Bedř. Just. (1830—1921), svět. biskup frýburský, vynikající pedagog. Spis: Praktisches Kommentar zur Ertheilung des bibl. Geschichtsunterrichtes — více než 24 vyd.

Kobosil, Josef (1865—1930), prof. náb., katech. spisovatel. Sp.: Dějiny vychovatelství (1916).

Komenský, Jan Amos (1592—1670), poslední biskup Jednoty bratrské, theolog, pansofos, ale především světoznámý pedagog. Jeho výchovný systém v ničem neopouští stanovisko ryze křesťanské. Vlastním cílem člověka vytkl „věčné s Bohem blahoslavenství a život ve zdejší jen za přípravu k životu budoucímu“. K. stal se nesmrtelným Didaktikou a Metodou jazyků nejnovější.

Kompetence, příslušnost, působnost úřadu.

Koncentrace (soustředění) učiva, účelné spojení jednotlivých předmětů.

Konduita, chování.

Konstantní, stálý.

Konstitutivní, podstatný, základní.

Kordač, František (1852—1934), ř. prof. křest. filosofie a základ. bohovědy Karlovy univ. r. 1919 arcibiskup pražský, neohrožený zastánce práv katol. církve a konfesní školy.

- Košák, František** (1870 –1932), katechetický odborník. Sp.: Dějiny české katechetiky (1921).
- Kratochvíl, Josef** (1882), univ. docent, vynikající katol. filosof směru novoidealistického. Hlavní sp.: Záhada Boha; Filosofické essaye; Úvod do filosofie; Meditace věků; Filosofická propedeutika; red. „Vychovatelské Listy“.
- Kratina, Ferdinand** (1885), psycholog. Sp.: Eidetická vloha u mládeže (1930), Studie z tvarové psychologie (1932).
- Krejčí, Frant.** (1858—1934), univ. profesor, filosof a psycholog. Sp.: Psychologie, Základy vědeckého systému psychologie (1930), Positivismus a výchova.
- Kretinism**, typ slabomyslnosti se zrůdnostmi tělesnými.
- Kronus, Václav** (1889), kaplan u sv. Vojtěcha v Praze, spisovatel a kulturní pracovník.
- Krus, František** (1871), býv. prof. katechetiky v Innsbrucku, jesuita. Sp.: Grundstock einer katechetischen Bibliothek (1912).
- Kubálek, Josef** (1876), pedagogický spisovatel, vynikající znatel stupně elementárního.
- Kubíček, Václav** (1866), univ. profesor katechetiky, Dr. h. c., autor moderních učebnic náboženských, celoživotní zkušenosti uložil v Katechetice, kterou připravuje do tisku.
- Kudrnovský, Alois** (1875), univ. prof. základ. bohovědy. Sp.: Moderní Kristus (1922), Záhady spiritismu (1925), O náboženství (1934).
- Kupka, Josef** (1862), býv. prof. pastorálky, biskup brněnský. Sp.: O mši sv. (1889); O církevním roce (1907).
- Kutal, Bartoloměj** (1883), univ. prof. v Olomouci, biblista. Kromě lat. prací napsal: Dějiny St. zákona (1923); Palestina (1926).
- Kvocient inteligence** (I. Q.), poměr věku mentálního k věku fyzickému; kvocient výkonnosti (A. Q.) je poměr věku pedagogického k mentálnímu.

L

- Labrovati**, zápasiti s obtížemi.
- Labyrint světa**, básnické dílo J. A. Komenského, před ním podobné dílo napsal V. Andraea: Christianopolis.
- Laik**, nekněz, neodborník.
- Lang**, Alois (1869), čes. filosof náboženský.
- Lay**, W. A. (1862—1926), zakladatel něm. experimentální pedagogiky. Sp.: Experimentelle Didaktik.
- Lapsus linguae**, přeřeknutí, l. calami, omyl v písmu.
- Leibniz**, Gottfried Wilh. (1646—1726), polyhistor a filosof, má zásluhu o výchovu na školách šlechtických.
- Leporello**, obrázková knížka pro nejmenší.
- Lethargie**, netečnost, smrtelná zemdlenost.
- Letora**, trvalá nálada nervstva, jsou 4 druhy l.: sanguinická, cholerická, melancholická a flegmatická; vyskytují se však obyčejně l. smíšené.
- Lhotský**, Matěj (1868), prof. a řed. učitel. ústavu. Sp.: Methodický výklad velkého katechismu katol. nábož. (1909³).
- Liberalismus**, svobodomyšlnost.
- Lichtwark**, Alfred (1858—1914), něm. propagátor estetické výchovy.
- Lindner**, Gustav Adolf (1828—1887), český filosof a první profesor pedagogiky Karlovy university, zprvu byl hlavním stoupencem Herbartovým, ale později se přiklonil k Spencerovi. Sp.: Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním.
- Lindworsky**, Jan (1875), prof. psychologie na něm. universitě v Praze, jesuita. Sp.: Experimentelle Psychologie (1931); Willensschule (1932); Theoretische Psychologie (1932); Erfolgreiche Erziehung (1933); Das Seelenleben des Menschen (1934).
- Locke**, John (vysl. Lok, Džon; 1632—1704), hlavní představitel realismu na půdě anglické, zakladatel moderní psychologie empirické. Sp.: Několik myšlenek o vychování.

Logika, věda o správném myšlení.

Luther, Martin (1483—1546), reformátor a organisátor protestantského školství.

M

Magisterium, časopis věnovaný vyučování katol. náboženství ve školách, zal. 1935, řídí Václav Vacek, vydává Spolek katechetů v Čechách.

Mala fides, obmyslnost.

Malý školský zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., podstatně změnil a doplnil zákony o školách obecných a občanských. Vl. nař. ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n. byla k němu vydána prováděcí nařízení a posléze vñn. mñ. ř. a n. osv. ze dne 15. května 1925, č. 16137-I. vydány prováděcí předpisy.

Mann, Horace (1796—1859), reorganisoval školství státu Massachusetts.

Masák, Emanuel (1883), katecheta měšť. škol, spisovatel, předseda Družiny literární a umělecké.

Masaryk, Tomáš Garrigue (1850), filosof, státník, čestný profesor Karlovy university, první prezident republiky Československé. Mnoho se zabýval otázkami výchovy.

Matiegka, Jindřich (1862), univ. prof., anthropolog. Sp.: Somatologie školní mládeže (1927).

Mauer, Jan (1878), řed. Pedag. knihovny Komenického v Praze, pedagogický spisovatel a bibliograf. Sp.: Škola pomocná (1912), Duševně úchylné děti (1917), O výchově prací a j.

Melka, Antonín (1875), prof. mravovědy v Čes. Budějovicích, homiletický spisovatel, váhá si též otázek pedagogických.

Mercier, Désiré Joseph (1851—1926), kardinál, býval univ. prof. v Lovani. Jeho Psychologie (2 sv. 1890; 1923¹¹) měla veliký vliv i na pedagogiku.

Meumann, Ernst (1862—1915), tvůrce experimentální pedagogiky. Sp.: Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik (1911—15); Abriss der experimentellen Pädagogik

(1925⁴); Oekonomie u. Technik des Gedächtnisses (1920⁵).

Mey, Gustav (1822—1877), katecheta, má velikou zásluhu o náboženské vyučování svými: Vollständige Katechesen, které mají 16 vyd.

Miklík, Josef (1886), prof. bohosloví, redemptorista. Sp.: Příručka k bibl. dějepřavě; Život bl. Panny Marie; Umučení P. Ježíše; Život Abrahamův.

Miklík, Konstantin (1895), prof. filosofie dějin, pracuje v theologii, etice, filosofii a dějepřavě.

Mill, J. St. (1806—1873), zakladatel angl. pozitivismu.

Missio canonica, kanovnícká misse, kterou biskup uděluje oprávnění učitelům vyučovat náboženství.

Místní školní rada, podle zákona z 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n. v každé obci školní jest zřízena m. š. r. Skládá se z předsedy, ze zástupců školy a ze zástupců školní obce. Viz též vlád. nař. z 6. XI. 1920, č. 605 Sb. z. a n. M. š. r. jest orgánem školní obce a zastupuje ji ve všem právním jednání, opatřuje věcné školní potřeby, podporuje učitelstvo a bdí nad výchovou mládeže.

Monotheismus, víra v jediného Boha.

Montessoriová, Maria (1870), lékařka, vynikající ital. pedagogická spisovatelka; zakladatelka dětských domů (Casa dei bambini), v nichž uskutečňuje novou výchovu: svobodu dítěte, cvičení smyslů, výcvik v praktických úkonech, cvičení vůle uplatněním náboženských citů.

Morálka, mravouka; morální cit, mravnostní.

Mosaika, obložení barevnými kaménky neb sklíčky, kaménkomalba.

Ministerstvo školství a národní osvěty, úřad k obstarávání nejvyšší správy státní v oboru školství, zřízen 2. XI. 1918 č. 2 Sb. z. a n.; má presidium, 6 odborů a to: 1. Veškeré věci škol národních, mateřských, pro děti úchylné a opatrované; 2. Školy střední a ústavy učitelské. 3. Školy odborné. 4. vysoké školy, 5. národní

osvěta (vědy a umění, lidovýchova), 6. věci církevní (kultus); dále účtárnu a pomocné úřady. V Bratislavě je Referát min. šk. a nár. osv., podobně v Užhorodě.

Münsterberg, Hugo (1863—1916), něm. psycholog, zástupce psychotechniky. Sp.: Grundzüge der Psychotechnik.

Musil, Alois (1868), ř. prof. pomocných věd východ. a novější arabštiny Karlovy university, vynikající badatel v oboru věd biblických St. zákona.

N

Náboženské vyučování opatřovati a na ně dozrati přísluší církevním úřadům, ale stát má i zde právo vrchního dozoru podle § 1 zákona z 9. IV. 1920, č. 292 Sb. z. a n. Náboženství se vyučuje ve všech třídách po 2 hod. týdně. Učebné osnovy nařizují církevní úřady.

Náboženství na škole národní. Žáci bez vyznání nebo vyznání státem neuznaného jsou všeobecně zproštěni povinnosti, aby se zúčastnili vyučování náboženství (ale k žádosti rodičů mohou). Žáci od 7—14 let budou zproštěni vyučování náboženství i v případě, že patří náboženství státem uznanému, jestliže rodiče jejich požádají o to písemně nebo protokolárně (§ 3, odst. 5 malého škol. zákona ze 13. VII. 1922, č. 226 Sb. z. a n.). Všem učitelstvu je zakázáno, aby vykonávalo ve službě jakýmkoli způsobem vliv na svobodné rozhodování rodičů nebo jich zástupců buď ve prospěch náboženského vyučování a náboženských cvičení nebo proti nim. Ustanovení toto platí i tehdy, nezná-li strana příslušných předpisů nebo žádá-li o jich výklad; v takovém případě budiž příslušné poučení omezeno jen na to, že se strana seznámí s předpisy o věci platnými (§ 8 vlád. nař. ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n.).

Na hlubinu, revue pro duchovní život a náboženské otázky, redaktor P. Dr. S. Braitó.

Natalita, počet porodů.

Natorp, Paul (1854—1924), něm. zástupce sociální pedagogiky. Sp.: Sozialpädagogik (1899), Sozialidealismus (1920).

Nepřítomnost ve službě, zaviněná buď nemocí nebo z jiného platného důvodu, má býti co nejdříve oznámena správě školy.

Neumann, Augustin (1891), univ. prof. v Olomouci, augustinián, vydal řadu prací z církevních dějin českých.

Neumayr, Frant. (1697—1765), T. J., napsal první novodobou katechetiku: Rhetorica catechetica sive methodus practica doctrinam christianam ad aptum aetatis insigni cum animarum fructu explanandi (1766).

Noetika (teorie poznání), věda o povaze, původu, rozsahu a hodnotě poznání.

Novák, Alois (1894), ředitel pražského soukr. ústavu pro hluchoněmé, obírá se speciál. metodikou vyuč. hluchoněmých. Sp.: Prvouka katol. nábož. pro hluchoněmé (1931).

Občan a škola, časopis pro poučení o školských zákonech a o škole vůbec, řídí Jindř. Hrbáček.

Obligátní, závazný.

Oestreich, Paul (1872), prof., pedagog, zastánce škol. reform.

Okresní školní výbory v Čechách, na Moravě a ve Slezsku zřízeny na místo okres. rad škol. zák. z 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n. § 38 Ošv. se skládá: a) z přednosta okres. úřadu polit. jako předsedy, b) z odborných referentů, c) ze zástupců učitelstva, d) ze zástupců občanstva. — Praha a Liberec, Brno a Olomouc, ve Slezsku Opava, poněvadž tato místa tvoří zvláštní okres školní, mají městské výbory školní. O. š. v. jsou podřízeny všechny národní školy v školním okrese. O. š. v. prostředkuje veškerý styk škol, učitelů místních škol. rad a občanstva se zem. škol. radou. Každý měsíc koná o. š. v. schůze.

- Na Slovensku a Podkarpatské Rusi některé věci školské vyřizuje okresní úřad politický.
- Oliva, Arnošt (1875)**, odborník katechetický a homiletický spisovatel. Sp.: Věrouka podle katechismu v krátkých promluvách (1935).
- Oliva, Jan (1863)**, farář, bohovědný spisovatel, všiml si též otázek katechetických.
- Oliva, Václav (1870)**, farář, badatel z oboru církevní historie české.
- Orel, Dobroslav (1870)**, prof. univ. Komenského v Bratislavě, hudební pedagog. Sp.: Český kancionál (1921).
- Ontogenese, vývoj jedince.**
- Otto, Berthold (1859)**, něm. reformátor školský a didaktik.
- Overberg, Bern. (1754—1824)**, katol. theolog, zasloužil se o vzdělání učitelstva. Sp.: Anweisung z. zweckmässigen Schulunterricht.

P

- Pansexualismus, teorie Freudova, že všechno jednání lidské je podloženo vědomě, podvědomě i instinktivně základnou sexuální.**
- Pantheism, nábožensko-filosofický názor, podle něhož nejvyšší princip, který se nazývá Bohem, je ve všech, i nejmenších částkách světa.**
- Parker, Francis Wayland (1831—1902)**, nejvlivnější pedagog americký, který vyšel z Rousseaua, Pestalozziho a Froebela, i vliv Herbartův se na něm uplatnil, vybudoval pedagogickou fakultu chicagské university.
- Paralellism psychofysický, teorie, že duševní děje jsou souběžné s procesy fyziologickými.**
- Parapsychologie, nový obor psychologie, zabývající se telepatii, jasnovidstvím, somnambulismem, okultismem.**
- Pathopsychologie, věda o duševních chorobách.**
- Paulsen, Friedrich (1846—1908)**, profesor filosofie a pedagogiky v Berlíně, v nedávné době nejvlivnější z filosofů-pedagogů.
- Pax, časopis pro přátele liturgie a řádu sv. Benedikta, řídí M. Schaller.**

Pedagogická knihovna Komenského v Praze, zřízena byla r. 1919 při Pedag. ústavě Komenského, dnes bohužel zrušeného, knihovna jeho byla však zachována a za odborného vedení J. Mauera stala se pozhnaným zdrojem poučení o všech otázkách výchovy a školství.

Pedagogický věstník, poloúřední pedagogický časopis, vyd. Stát. naklad. v Praze.

Pedagogika jest věda o výchově, dělí se v p. 1. teoretickou a to abstraktní (obecnou pedagogiku) a konkrétní (organizaci výchovy);
2. praktickou (didaktiku).

Pedocentrismus, zření jen k výchově dítěte.

Pedofilie, chorobný erotický sklon k dětem.

Pedognosie, znalost dítěte.

Pedologie, věda zabývající se soustavným výzkumem dětství po stránce duševní i tělesné.

Pedopathologie, nauka o dětských vadách tělesných i duševních.

Pedopsychologie, psychologie dítěte (Kinderpsychologie, Child study, nebo též vývojová psychologie *Entwicklungspsychologie*, *genetic psychology*), zabývá se výzkumem duševního vývoje dítěte. Viz *Neuhöfer*, Úvod do psychologie dítěte, 1903; *Rostohar*, Studie z vývojové psychologie, 1928; *Preyer*, *Die Seele des Kindes*.

Pecka, Dominik (1895), prof. nábožen., vedle nábožen. *essaye* obírá se též otázkami vychov.

Pestalozzi, Johann Heinrich (1746—1827), první ze slavné trojice něm. pedagogických reformátorů na poč. XIX. stol. (P., Herbart, Fröbel), vedle Komenského je zaklad. obecné školy.

Petr, Lubomír (1867), prof. nábož., zabývá se studiem moderních otázek pedagogických.

Petrovič, Kosta (1850—1928), sekční šéf v min. osvěty, zasloužil se o reformu jugoslávského školství.

Plaristé, řád založený kolem r. 1600 sv. Josefem z Kalasanzý (1556—1648). Získali si trvalé zásluhy mimo ústavu střední o nižší školství

(1. stupeň legenda, třída čtenářů; 2. scribenda, třída písařů; 3. arithmetika, třída počtářů). K nám uvedeni byli p. 1631 do Mikulova a 1640 do Litomyšle.

Pícha, Mořic (1869), biskup královéhradecký, církevní právník, člen stát. delimitační komise min. zahrani. věcí.

Pichler, Vilém, katecheta ve Vídni, vynikající katech. pracovník. Sp.: Unser Religionsunterricht. Seine Mängel u. deren Ursache (1907).

Platon (428—347 př. Kr.), žák Sokratův, po 20 let vyučoval v akademii (gymnasiu to v háji heroa Akadema), napsal mnoho spisů formou dialogickou a byl prvním, jenž soustavně pojednal o výchově. Stát jest velikým vychovávacím ústavem, děti jsou vlastnictvím státu a vychovávají se v zájmu státu k ctnosti a to: moudrosti, udatnosti, mírnosti a spravedlnosti.

Podlaha, Antonín (1865—1932), světlí biskup Pražský, v bohatě rozvětvené činnosti geniálního badatele nechybí ani katechetika. Jest autorem několika výborných středoškolských učebnic.

Pokoj, Šimon (1864), prof. nábož. v Čes. Budějovicích, autor četných středoškolských učebnic.

Pomocné školy uzákoněny zák. ze dne 27. června 1929, č. 86 Sb. z. a n., jejich úkolem je zachrániti dítě slabomyslné a vychovati v užitečného člena lidské společnosti.

Povinnost choditi do školy se počíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovršilo 6. rok věku, a trvá plných 8 školních let. Poskytovati úlev je zakázáno. Viz zák. z 13. VII. 1922, č. 226 Sb. z. a n., § 11.

Povinnosti učitelského úřadu, normální míra vyučovací povinnosti učitelů obecných škol je 28 hodin týdně, katecheta na občanské škole 24 hod. týdně. Do vyučovací povinnosti učitele, který učí na několika školách, vzdálených nejméně 1-5 km, vpočítává se i doba cest, a to za každý km cesty čtvrt hodiny. Učitel je po-

vinen, aby se aspoň $\frac{1}{4}$ hodiny před počátkem vyučování dostavil do třídy, v nichž má vyučovati a aby dožíral na děti též v přestávkách. Zakázáno jest užívati žáků v době vyučování k ministrování.

Positivismus, filosofický směr, který staví toliko na faktech, věcech ověřených, daných ve zkušenosti, zakladatelem je Comte, u nás se k němu hlásí prof. Fr. Krejčí.

Pragmatismus pedagogický, princip vůle a jednání, uplatňující se aktivní činností, dnešní činná škola.

Pražák, František (1885), odborný učitel a pedagogický pracovník.

Prečan, Leopold (1866), od r. 1923 arcibiskupem olomouckým, vynikající církevní právník, podporovatel věd a umění.

Preyer, Wilhelm (1841—1897), fyziolog a pedopsycholog. Sp.: Die Seele des Kindes (1882, 1926⁹), Die geistige Entwicklung in der ersten Kindheit (1893).

Probabilitas, pravděpodobnost.

„**Provido sane consilio**“, dekret posv. kongregace koncilu ze dne 12. ledna 1935 (Acta Apost. Sedis, XXVI, 145), nařizuje větší péči o katechetické vyučování a vychovávání z těchto důvodů: 1. netečnost rodičů; 2. nepříznivé poměry politicko-náboženské, které v některých státech znemožňují katechetické vyučování; 3. následky smíšených manželství; 4. výhradné pěstování tělesné výchovy na úkor náboženských cvičení; 5. bludné názory o výchově.

Přehled, ilustrovaný čtrnáctideník Svatováclavské Ligy, zal. r. 1929, všímá si bedlivě všech otázek náboženských a školských.

Příhoda, Václav (1889), docent pedagogiky na Karlově universitě v Praze, hlasatel reformy školských a pedag. Sp.: Psychologický výběr ve výchově (1925), Psychologie a hygiena zkoušky (1924), Racionalisace školství (1931).

Přirozená povaha dítěte: 1. živost (vitalita), 2. vnímavost a vzrušivost (jak vnímá dojmy a jak

na ně reaguje), 3. stálost vůle (vytrvalá či těkavá), 4. inteligence.

Psychanalyza, rozbor duševních jevů vzhledem k podvědomému, v němž se hledá sídlo chorob. Původce p. je Freud. Viz J. Beneš: Psychoanalyza.

Psychofysický paralelismus, předpokládá, že každé dění duševní je doprovázeno určitým děním v nervstvu.

Psychologie, duševěda. Jsou čtyři základní vědy psychologické: a) psychologie obecná, b) psychologie diferenciální (jedná o odlišnostech), c) psychologie srovnávací jedná o psychologii zvířat, primitivních národů, dětí v raném věku a lidí psychoapathických a z toho studia, vyvozuje zákony, d) psychologie pathologická.

Psychotechnika, užití psychologických poznatků pro volbu vhodného povolání. Psychotechniku u nás pěstuje J. Váňa a F. Šeracký.

Puberta, dospívání, pohlavní zralost. Viz Skořepa, Puberta (1928).

Pubescence, období pohlavního dospívání.

Q

„Quam singulari“, dekret posvátné kongregace de Sacramentis z 9. srpna 1910 o časném sv. přijímání, které není dovoleno odkládati přes třetí školní rok. Komentář k tomuto dekretu napsal kard. Gennari a sekretář posv. kongr. svátostí Dominik Jorio.

Queteletův index, poměr výšky k váze těla.

Quintilianus, Marcus Fabius (asi 38 až 96 po Kr.). Sp.: Institutio oratoria v 12 knihách podává obraz římské pedagogiky. Vliv Q. je patrný hluboko do středověku.

R

Racionální, rozumový, opak iracionální, citový.

Rádl, Emanuel (1873), univ. profesor, biolog a filosof.

- Ramadanovič, Veljko** (1874), jihoslov. organisátor pomocného školství a výchovy úchylných.
- Ranschburg, Pavel, MUDr.** (1870), mař. pedagog. napsal četné práce z nápravné pedagogiky.
- Reban, Karel** (1892), prof. katechetiky a pedagogiky, odborný spisovatel, organisátor školské práce v kraji jihočeském.
- Reflex, odraz.**
- Rein, Wilhelm** (1847—1929), prof. pedagog. Sp.: Enzyklopädisches Handbuch der Pädagogik.
- Respirium, oddech.**
- Ribot, Theodule** (1836—1916), franc. psycholog.
- Rodičovská zařízení** zřizována jsou podle výn. min. škol. a n. osv. ze dne 19. května 1930, č. 1516 při školách.
- Rodina a škola**, věstník Matice Cyrilometodějské, zal. 1922, řídí Msgr. dr. Aug. Štancl.
- Rostohar, Mihajlo** (1878), univ. prof., psycholog. Sp.: Studie z vývojové psychologie (1932).
- Rousseau (Ruso), Jean Jacq.** (1712—1778). Své snahy pedagogické vyložil v Emilu (1762), je pro výchovu přirozenou, usnadňující svobodný vývoj dítěte.
- Rozvrh hodin na školách s dětmi různého náboženského vyznání** jest dávati hodiny náboženství v rozvrhu na krajní hodiny. Viz zák. 226/1922 Sb. z. a n. § 3, vl. nař. 64/1925 Sb. z. a n. a výn. min. škol. a n. osv. z 15. V. 1926, č. 16.137-Í.

Ř

- Řád školní a vyučovací** ze dne 29. září 1905 dodnes na obec. školách platný, nový čsl. řád jest již připravován.
- Říšský zákon školní** ze 14. května 1869, č. 62 ř. z. ve znění novely z 2. května 1883, č. 53 ř. z. obsahuje dosud platné základní předpisy o národním školství, pokud ovšem novější právní normou československou nebyly zrušeny nebo novými změněny.

- Sailer, Joh. Mich.** (1751—1832), biskup, něm. katol. bohoslovec, vynikající katecheta. Sp.: *Uiber Erziehung für Erzieher oder Paedagogik.*
- Salle** (vysl. Sal, 1651—1719), Jan Baptiste de la, zakladatel institutu Bratří křesť. škol.
- Salzmann, Christian Gotthilf** (1744—1811), spolupracovník filantropisty Basedowa, autor *Račinky a Mravenčinky.*
- Sedláčková, Aquina** (1877), sestra kongr. sv. Karla Bor., odborná učitelka slepých na Hradčanech, sestavila prstovou abecedu s osobou slepou a současně hluchou, pracuje reliefní mapy.
- Schaller, Marian** (1892), benediktin, liturgista, překladatel misálu.
- Scholae Parisienses**, tři proslulé školy církevní ve XII. století v Paříži: katedrální notredamská, klášterní u sv. Jenovefy, augustiniánská u sv. Viktora, z nichž r. 1208 vznikla proslulá universita pařížská Sorbonna věnováním kanovníka de Sorbonna, na níž učili svého času Tomáš Aq., Albert Val., Raimundus Sullus, Roger Baco, Duns Scotus, Vilém z Occaumu a jiní.
- Schleiermacher, Friedrich E. D.** (1768—1834), univ. prof., něm. zástupce pedagogiky filosofické, vyuč. nábož. si ve škole nepřeje. Sp.: *Monologe; Vorlesungen über Erziehungslehre.*
- Schmidt, Mich. Ig.** (1736—1794), napsal *Methodus tradenti prima elementa religionis*, něm. zpracování. *Katechist* (1722) rozšířil *Felbiger*.
- Simultanní, společný.**
- Simultanní škola, škola s rovnoprávností náboženskou.**
- Skočdopole, Antonín** (1828—1919), prof. pastorkálky. Sp.: *Rukověť pro katechety* (1909), *Katechese* (1884), *Katechismus nábož. katol. pro školy obecné* (1872).
- Služební poslušnost** jest povinen každý učitel zachovati podle nejlepšího vědomí a nejlepších sil.

- Služební přísaha**, definitivní učitelé a učitelští čekatelé jsou povinni ji vykonati.
- Služební pragmatika** učitelů národních škol jest vl. nař. ze 14. IX. 1928, č. 162 Sb. z. a n. ve znění vl. nař. ze 26. VI. 1930, č. 91 Sb. z. a n.
- Směrnice**, měsíčník pro drobnou práci v katolické akci, řídí prof. Dr. B. Vašek.
- Sokrates** (469—399 př. Kr.), starořecký filosof, původce sokratické formy vyučovací, rozhovorem vedl své žáky k poznání pravdy.
- Sociální pedagogika** usiluje o to, aby se výchovou stal člověk organickou složkou společnosti. Viz: Natorp, Sozialpädagogik (1925-).
- Sociologická pedagogika** se zabývá studiem všech jevů sociálních, které určují jak chovance, tak učitele a vůbec výchovu. Viz: Kaweran, Sociologische Paedagogik (1924²).
- Somatologie**, tělověda.
- Souček**, Rudolf (1888), psycholog. Sp.: Problém psychofysický v pojetí Binetové (1921), Psychoanalýsa (1928), Kapitoly z praktické psychologie (1930).
- Spáčil**, Bohumil (1875), profesor srovnávací bohovědy na Orientálním ústavě v Římě, jesuita, zabývá se teologií pravoslavnou a také askésí. Sp.: Život Krista Pána podle čtyř evangelíí (1930); Ze života přátel Krista Pána (1932).
- Spencer** (vysl. Spenser), Herbert (1820—1903), hlava anglických stoupenců filosofie vývojové. Spisem „Výchova rozumová, mravní a tělesná“ hájí stanovisko, že ve škole přednost mají mít předměty pro život užitečné.
- Spirago**, František (1862), prof. nábož., odborník katechetický. Sp.: Spezielle Methodik des kath. Religionsunterrichtes (1908); Katolický lidový katechismus v př. Frant. Kalvody (1903).
- Spiritualismus pedagogický**, směr pedagog., vycházející z přesvědčení, že podstata člověka i světa je duch (spiritus) a na něm buduje výchovu; zástupcem s. p. jest ital. reformátor škol. Giovanni Gentile. Viz J. Hendrich, Filosofické proudy.

- Stanovský, Otto** (1882), metropol. kanovník, předseda katolické akce v arcidiecési pražské.
- Stašek, Bohumil** (1886), kanovník a poslanec Národního shr., spisovatel, zastánce katolické školy.
- Stejskal, Cyril** (1890), pedopsycholog. Sp.: O výzkumu dětské inteligence.
- Stern, Wilhelm** (1871), vynikající psycholog něm.
- Strnad, František** (1902), kooperátor v Líšni u Brna, propagátor eucharistické výchovy mládeže, red. Hlasu malého Petříka.
- Stieglitz, Jindřich** (1868—1920), katecheta v Mnichově, vynikající odborník, autor moderních učebnic náboženských.
- Studium generale**, středověké označení pro universitu.
- Styk učitele s rodiči** nebo jejich zástupci má se dítě způsobem vlídným, účinné osvědčujícím starost o žáka a získávajícím důvěry (Služ. pragm. § 29).
- Sublimace**, potlačování představ, pudů a sklonnů a nahrazování jich lepšími; ovládnání, zjemnění.
- Sugesce**, působení na představitivost člověka touto měrou, že se ať dobrovolně či nedobrovolně podřizuje a jde cestou, kterou mu ukazujeme.
- Suk, Vojtěch** (1879), univ. profesor, anthropolog.
- Sully (Sölili), James** (1842—1928), univ. prof., angl. psycholog. Sp.: Nástin psychologie se zvláštním zřetelem k teorii vychovatelství; Studie dětství.
- Sýkora, Jan Lad.** (1852—1928), prof. bibl. studia Nového zákona, napsal řadu katechetických článků a katechesí.

§

- Šanda, Vojtěch** (1879), univ. prof., biblický badatel a orientalista.
- Šauer, Jan z Augenburku** (1845—1913), pedagog, zakladatel pomocného školství u nás.
- Šeracký, Fr.** (1891), univ. prof. psychologie. Sp.: Experimentální psychologie dítěte (1926).

Šíma, Josef (1889), docent církevního práva. Sp.: Právo konkordátní a konkordáty po světové válce (1934).

Šimek, Rudolf (1890), zem. škol. inspektor, odborný pedagog, pracovník a didaktik.

Škoda, Jan Karel (1810—1876), čes. pedagog, katecheta učitel. ústavu v Praze. Napsal Katechetiku (1856), která sloužila až do let osmdesátých učitelstvu jako jediná obecná pedagogika.

Školní zprávy se vydávají čtyřikrát do roka: 15. XI., 31. I., 15. IV. a 28. června. Rodiče potvrdí podpisem, že zprávu viděli. Je-li dítě osvobozeno od některého povinného předmětu, uvede se tato okolnost na vysvědčení na místě známky. (Viz řád škol. § 89—91 a výnos min. škol. a n. osv. z 12. VII. 1925, č. 63.636-I.)

Školské zákony Československé republiky:

1. z doby před 28. říjnem 1918, které přejaty byly z býv. států rakouského a uherského, a podle zák. č. 11/1918 Sb. z. a n. se staly součástí právního řádu republiky;

2. zákony od 28. října 1918 do 13. listopadu 1918, t. j. zákony Národního výboru;

3. zákony od 14. listopadu 1918 do 25. května 1920, t. j. zákony revolučního Nár. shr.;

4. zákony z doby po 26. květnu 1920, kdy nabyla účinnosti ústavní listina a ustavily se sněmovny prvního Národního shromáždění.

Špale, Antonín (1875), katecheta. Sp.: Kniha poutníková (1927); Biblická dějprava pro školy národní (1930).

Šrámek, Jan (1870), docent sociologie, přední politik český, ministr a poslanec Nár. shr.

Štancl, Augustin (1871), prof. nábožen., školský pracovník, red. Rodiny a školy.

T

Tajemství služební jest povinen učitel zachovávat v přísné mlčenlivosti o všech věcech, které poznal při vykonávání služby.

- Tauber, Ot.** (1872), vynikající pracovník školský a spisovatel pedagogický. Sp.: Časové záhady výchovy.
- Temperament** či letora podle zladění čtyř šťáv v těle lidském: sanguinická, cholerická, melancholická, flegmatická.
- Terman, Lewis Madison** (1877), prof. stanfordské univ., psycholog a pedag., upravil testy Binetovy pro mládež od 14. do 19. roku.
- Test**, psychologicko-experimentální zkouška schopností, nemůže býti neomylným měřítkem, ale může býti dobrým doplňkem kontroly. Viz: Přihoda, Teorie školského měření (1930).
- Tews, Joh.** (1860), něm. pedagog, zastánce jednotné školy. Sp.: Grossstadt-Erziehung (1921); Die deutsche Einheitsschule (1920⁵).
- Theism**, pokládá osobního Boha za princip světa. Bůh dává se lidem poznati v nadpřirozeném zjevení. I náš pres. Masaryk je theistou (viz jeho „Světovou revoluci“).
- Thorndike** (Thorndajk), Edvard Lee (1874), americký psycholog a pedagog, zakladatel kvantitativní psychologie. Sp.: Pedag. psychologie, Osobitost.
- Tolstoj, Lev Nikolajevič** (1828—1910), filosof, založil a řídil volnou školu v Jasně Poljaně, kde žil na svém statku jako prostý mužik, ač byl šlechticem.
- Toman, Josef** (1880), prof. bohosloví v Brně. vynikající pastoralista.
- Tomášek, František** (1899), docent katechetiky v Olomouci.
- Trapp, E. Chr.** (1745—1818), filantropista, pedagog.
- Trentowski, Bronislav Ferd.** (1808—69), filosof a pedagog polský. Sp.: Chovanna ceyli System pedagogiki narodovej.
- Tůma, Jos.** (1865—1933), čes. pedagog
- Tumlirz, Otto** (1890), něm. psycholog a pedagog. Sp.: Einführung in d. Jugendkunde; Päd. Psychologie, Jugendpsychologie d. Gegenwart, 1930.

Tumpach, Josef (1862—1916), ř. univ. prof. církev. práva a sociologie, od r. 1902 metropolitní kanovník v Praze, jeden z nejvýznačnějších katol. pracovníků u nás.

Typy paměti, podle toho, který ze smyslů je zúčastněn:

1. t. zrakový (vizuální, optický);
2. t. sluchový (auditivní, akustický);
3. t. hybný (motorický, kinestetický).

U

Uher, Jan (1891), univ. prof. pedagogiky. Sp.: *Problém kázně* (1924), *Myšlenkové dílo Lindnerovo* (1924), *Hlavní zásady didakt. s ohledem na princip činné školy* (1926), *Základy americké výchovy* (1930).

Úchylné děti jsou: 1. neplnosmyslné (slepé, hluché, hluchoněmé);

2. vadné a) tělesně: zmrzačené; b) mravně: zpustlé, zločinné; c) nevýřečné);

3. neplnomyslné (debilní, imbecilní, slabomyslné, blbé).

Urban, Jan (1901), františkán, činný hlavně v oboru sociálně charitativním. Sp.: *Katolická akce ve farnosti* (1930), *Cesta* (1934).

V

Vajs, Josef (1865), univ. prof. staroslov. překladu Písma sv. a liturgie slovanské. Kromě četných velkých odborných prací: *Hlaholská paleografie* (1932).

Vajs, Václav (1882), katecheta, organizátor katol. mládeže a jejího tisku.

Váňa, Josef (1899), psychotechnik. Sp.: *Psychotechnika, Měření inteligence*.

Vaněček, František X. (1859), děkan kol. kapituly na Vyšehradě, vynikající publicista a charitativní pracovník.

Vaněk, Frant. B. (1872), děkan v Pelhřimově, red. *Kazatelny*, spisovatel a kulturní pracovník.

- Vaňura, Alois** (1876), ředitel Amerlingova st. čsl. muž. úst. učitelského v Praze, předseda Pedagogické jednoty Komenského, odborník v dívčím školství.
- Vašek, Bedřich** (1882), prof. křesť. sociologie na C. M. fak. v Olomouci. Sp.: *Moderní člověk* (1919); *Rodina XX. století* (1924); *Z problémů dnešní společnosti* (1926); *Křesťanská sociologie* (1929—33).
- Vašica, Josef** (1884), univ. prof. slavistiky a staroslověn. literatury, badatel v jesuitském baroku a v nábož. dějinách ruských.
- Věk dětský:** 1. kalendářní, matrikový, chronologický;
 2. duševní, mentální, rozumový;
 3. somatický, tělesný;
 4. dentální, udávající ozubení dítěte;
 5. školský, vyjádřený třídou a druhem školy, do nichž dítě chodí;
 6. pedagogický, udávající průměr hodnot získaných v jednotlivých předmětech.
- Velinský, Stanislav** (1899), docent pedagogiky. Sp.: *Individuální základy sociální pedagogiky* (1927), *Individualisace metod* (1930).
- Vinařický, Karel Alois** (1803—1869), kanovník, buditel a spisovatel český, autor vynikajících čítánek, v nichž vedle momentu náboženského zdůrazňoval moment národní.
- Vinice Páně**, náboženský věstník, řídí a vydává Ant. Stríž.
- Vítězové**, sbírka životů svatých a služebníků Božích, řídí Josef Papica.
- Vittorino, da Feltre** (1378—1446), humanistický pedagog a zakladatel slavné mantovské školy Casa Giocosa.
- Vives, Joannes Ludovicus** (1492—1540), špan. filosof, politik a vychovatel. Sp.: *De disciplinis* (1531); *De institutione feminae christianae*.
- Volf, Jan** (1863), katecheta v Klatovech, autor učebnice církevních dějin.

- Vrána, Stanislav (1891)**, pedagog reformního směru. Sp.: Učebné metody (1934).
- Vrátný, Karel (1867)**, katecheta u Voršilek v Praze, spisovatel a překladatel, současný nejlepší dantista.
- Vrchovecký, Josef (1879)**, prof. náb.
- Vychodil, Pavel (1862)**, filosof tomista, překladatel Aristotela, redaktor „Hlídky“.
- Vychovatel (zal. r. 1885)**, časopis věnovaný zájmům křesťanské výchovy a pedagogiky. Red. prof. Jos. Hronek.
- Vychovatelské listy (r. 1900 zal.)**, časopis pro pedagogiku a filosofii, podává soustavný přehled o soudobém ruchu v práci pedagogické a školské, jakož i filosofické a kulturní vůbec, pokud souvisí s výchovou. Red. prof. dr. Jos. Kratochvil.
- Vychovatelské prostředky**, a) kladné: rada, rozkaz, pochvala, odměna;
b) záporné: zrazování, zákaz, výtka, trest.
- Výkaz osobní** se píše o každém učiteli, zapisují se všechna osobní data, důležitá pro služební poměr.
- Vykoukal, Arnošt (1879)**, opat Emauzský, obírá se studiem církevních dějin a dějin liturgie, uspořádal zdařilé „Liturgické týdny“ v r. 1933 a 1934.
- Výzdoba školních místností** konfesionelními odznaky a symboly. Vým. min. škol. a nár. osv. z 30. května 1919, č. 19.757. Podle § 16 minist. nař. z 12. V. 1888, č. 40 ř. z., zvoleno býti může k výzdobě vnitřku budovy školní kromě pomůcek učebných pouze to, co sloužiti může zároveň k účelům vyučování a výchovy. Výběr těchto předmětů přísluší v první řadě správci školy ve smyslu § 138 def. řádu škol. a vyuč., jakož i učitel. konferenci, jimž se ponechává, aby u vědomí vlastní zodpovědnosti vychovatelské rozhodovali podle zvláštních místních poměrů v duchu výnosu č. 5.125 z 9. V. 1919. Viz též výnos min. škol. a nár. osv. ze 17. VIII. 1921, č. 37.715

- Vzájemné poměry náboženských vyznání** určuje zákon z 23. dubna 1925, č. 96 Sb. z. a n. Základní rys toho zákona tvoří tyto zásady:
1. Náboženským vyznáním podle tohoto zákona se rozumí i stav „bez vyznání“.
 2. Rodiče i osoby k tomu oprávněné mají právo do 14 dnů po narození dítěte určit mu náboženské vyznání a nebo ponechat dítě bez náboženského vyznání.
 3. Rodiče i osoby k tomu oprávněné mohou vyznání toto (pokud se týče bez vyznání) dítěte mezi 7.—14. rokem věku jeho kdykoliv měniti.
 4. Po dokonání 16. roce svého věku jest každý oprávněn svobodně a samostatně rozhodovati o svém náboženském vyznání.
 5. Zákon uznává i bezkonfesijní žáky.

W

- Watson** (Uots'n), John Broadus (1878), přední propagátor behaviorismu. Výňatky z jeho děl přeloženy do češtiny.
- Willmann**, Otto (1839—1920), univ. prof., filosof a pedagog. Sp.: *Paedagogische Vorträge* (1905⁴), *Didaktik als Bildungslehre* (1923), *Geschichte d. Idealismus* (1894—97), *Erhebung d. Pädag. als Wissenschaft* (1898).
- Winnetka-plán**, který založil Carlton W. Washburne.
- Winter**, Eduard (1896), univ. prof. křesť. filosofie. Sp.: *Ferdinand Kindermann der Organisator der Volksschule u. Volkswohlfahrt Böhmens* (1926).
- Wundt**, Wilhelm (1832—1920), universální něm. filosof a psycholog. R. 1875 založil první Institut für experimentelle Psychologie. Sp.: *Grundzüge der physiologischen Psychologie* (1874), výtah z něho: *Grundriss der Psychologie* (1922¹⁵), *Völkerpsychologie* (1922¹⁵). Je stoupence m voluntaristické psychologie, která pokládá za základ duševního života vůli.

Wyneken, Gustav (1875), něm. pedagog a reformátor školství, zakladatel reformní školy volné.

Y

Yerkes (Jérks), Robert Mearus (1876), amer. psycholog.

YMCA, Young Men's Christian Association, mezinárod. sdružení křesť. mladých mužů, zal. 1855, ústředí v Ženevě.

YWCA, Young Women's Christian Association, sdružení mladých žen.

Z

Zákon interkonfesijní z 23. dubna 1925, č. 96 Sb. z. a n. platí pro celé území republiky Čsl. Po 16. roce může každý svobodně rozhodovati o svém náboženském vyznání.

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží z 11. března 1931, činí ze soudů mládeže orgán všeobecné péče sociální o mládež (nedospělí do 14. r.; mladiství od 14. do 18. r.).

Zamazal, Ant. (1874), katecheta, autor Stručného katechismu (1917), Kreslení v hodině náboženské a j.

Zavádění a užívání učebnic (učebných pomůcek) na národních školách možno jen ministersky schválených (výnos z 6. XII. 1932, č. 136.546-I).

Zavoral, Metoděj (1862), opat strahovský, vynikající kulturní pracovník, který mimo jiné velice se zasloužil o slepeckou výchovu.

Zeman, Josef (1867), čes. pedagog, odborník ve výchově slepců a dětí duševně a tělesně abnormálních. Sp.: Črty z pedopathologie (1928), Svět nevidomých (1930).

Zemská školní rada, nejvyšší úřad školské správy v zemi (v Praze a v Brně). Z. š. r. v Praze má presidium a 4 oddělení českého a 2 oddělení německého odboru. Z. š. r. v Brně má 5 oddělení. Z. š. r. jest úřad sborový, rozhoduje o určitých věcech ve sboru, jehož členy jsou

jednak úředníci z. š. r., jednak zástupci občanstva (zem. výb.), nábož. vyznání, učitelstva a hlavního města. Působnost z. š. r. se vztahuje na střední školy, učitel. ústavy a školství národní, k nimž vykonávají dozor a o všech jejich věcech rozhodují. Funkční období trvá šest let. V zemi Slovenské a Podkarpatoruské není z. š. r., v některých věcech školských přísluší působnost zemskému úřadu (politickému).

Známky, jichž se užívá při klasifikaci na národních školách, jsou: a) pro mravy: 1. chvalitebné, 2. uspokojivé, 3. zákonné, 4. méně zákonné, 5. nezákonné;

b) pro pilnost: 1. vytrvalá, 2. náležitá, 3. dostatečná, 4. nestálá, 5. nepatrná;

e) prospěch: 1. velmi dobrý, 2. dobrý, 3. dostatečný, 4. sotva dostatečný, 5. nedostatečný;

d) vnější úprava písemných prací: 1. velmi úhledná, 2. úhledná, 3. méně úhledná, 4. neúhledná, 5. nedbalá. (Viz řád škol. a vyuč. § 87.)

Znalost předpisů, jež se týkají služebního postavení a činnosti, jest povinen si osvojit každý učitel (§ 29 služ. pragmatiky).

Zoopsychole, nauka o duši zvířat.

Ž

Žák, Emanuel (1868), prof., publicista, homileta a autor rozšířené na školách liturgiky.

Žák, František (1868—1934), český theolog, autor populárně psaných děl věroučných.

Život, časopis pro veřejné otázky současnosti, náboženství, kulturu a politiku, zal. 1918, řídí dr. F. Formánek.

Žundálek, Fr. H. (1868), em. ředitel gymnasia, český pedagog, předseda a ředitel podniků družstva „Vlast“, redaktor „Sursum“ a tajemník Seyvaltrovy útulny slepých dívek.

*

